

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО СЛАВЯНСКО ЕЗИКОЗНАНИЕ**

Диана Кирилова Иванова

**СЛЕНГЪТ И НЕГОВИТЕ УПОТРЕБИ В БЪЛГАРСКАТА И СЛОВАШКАТА
ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА
(ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ РОМАНИТЕ „НЕРОН ВЪЛКЪТ” ОТ ХР. КАЛЧЕВ И „РЕКИТЕ НА
ВАВИЛОН” ОТ П. ПИЩЯНЕК)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
в област висше образование 2. *Хуманитарни науки,*
професионално направление 2.1. *Филология,*
докторска програма *Славянски езици (словашки език)*

Научен ръководител:

проф. дфн Иван Буюклиев

Научно жури:

Рецензенти:

доц. д-р Величко Иванов Панайотов (председател на научното жури)

доц. д-р Даниела Божидарова Константинова

Автори на становища:

проф. д-р Ценка Николова Иванова

доц. д-р Добромир Григоров Григоров

доц. д-р Анжелина Христова Пенчева

София, 2017 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита пред научно жури от разширен катедрен съвет на Катедрата по славянско езикознание към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски” на 22.11.2016 г.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Съдържа 231 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 12.04.2017 г. от 13.00 ч. в Новата конферентна зала, Ректорат на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Материалите по защитата са на разположение в сайта на СУ „Св. Климент Охридски” <https://www.uni-sofia.bg>.

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО СЛАВЯНСКО ЕЗИКОЗНАНИЕ

Диана Кирилова Иванова

СЛЕНГЪТ И НЕГОВИТЕ УПОТРЕБИ В БЪЛГАРСКАТА И СЛОВАШКАТА
ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА
(ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ РОМАНИТЕ „НЕРОН ВЪЛКЪТ“ ОТ ХР. КАЛЧЕВ И „РЕКИТЕ НА
ВАВИЛОН“ ОТ П. ПИЩЯНЕК)

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област висше образование 2. *Хуманитарни науки,*
професионално направление 2.1. *Филология,*
докторска програма *Славянски езици (словашки език)*

Научен ръководител:

проф. дфн Иван Буюклиев

Научно жури:

Рецензенти:

доц. д-р Величко Иванов Панайотов (председател на научното жури)

доц. д-р Даниела Божидарова Константинова

Автори на становища:

проф. д-р Ценка Николова Иванова

доц. д-р Добромир Григоров Григоров

доц. д-р Анжелина Христова Пенчева

София, 2017 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита пред научно жури от разширен катедрен съвет на Катедрата по славянско езикознание към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски” на 22.11.2016 г.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Съдържа 231 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 12.04.2017 г. от 13.00 ч. в Новата конферентна зала, Ректорат на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Материалите по защитата са на разположение в сайта на СУ „Св. Климент Охридски” <https://www.uni-sofia.bg>.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод	5
Структура на изследването	10
Първа глава. Общотеоретична постановка на изследването. Националният език и неговата стратификация	12
1. Предмет, обект, цели и задачи, изследователски методи	12
1.1. Предмет и обект на изследването	12
1.2. Цели и задачи на изследването	13
1.3. Изследователски методи	14
2. Националният език и неговата стратификация (Изследвания по темата и понятиен апарат)	15
2.1. Националният език – генезис, същност и терминологична идентификация на понятието	15
2.2. Стратификационни модели на националния език	19
2.2.1. Моделът на Я. Хорецки	19
2.2.2. Моделът на Ш. Ондруш и Я. Сабол	24
2.2.3. Моделът на Я. Босак	25
2.2.4. Моделът на Д. Сланчова и М. Соколова	26
2.2.5. Лексикографско отразяване на субстандартизмите в Краткия речник на словашкия език	28
2.2.6. Моделът на М. Виденов. Разбирането за стандарт и субстандарт в българското езикознание	31
2.2.7. Накратко по проблема за разговорния език	35
Втора глава. Сленгът и другите социолекти в рамките на националния език	41
1. Социални диалекти (социолекти)	41
2. Арго	45
3. Жаргон	51
4. Професионални диалекти	55
5. Сленг	64
6. Връзката сленгизми – вулгаризми	79
Трета глава. Сленгът в художествената литература	84
1. Езикът на улицата, жаргонизмите, аргото – няколко интересни примера	84
2. Сленгът в художествената литература през 20-ти век	87

3. Сленгът в романите „Нерон Вълкът” и „Реките на Вавилон” – теоретична постановка на анализа	109
3.1. Стилиобразуващи фактори	111
3.2. Макропарадигми и микропарадигми на стилемите	113
Четвърта глава. Сленгът и неговите употреби в романите „Нерон Вълкът” от Хр. Калчев и „Реките на Вавилон” от П. Пищянек	117
1. Идентификация на авторите и техните творби към момента на появата им. Критическа и читателска рецепция	117
2. Романите в историческия контекст на времето си	124
3. Отражението на обществените промени върху езика	126
4. Постмодерното време	129
5. „Нерон Вълкът” и „Реките на Вавилон” – сленгът и неговите употреби	131
А. Адресати	140
Б. Среда	141
1. Роднини и близки	142
2. Секс партньори	150
3. Съмишленици, служители, подчинени	159
В. Предмет на изказването	166
1. Етноними и квазиетноними	167
2. Различни аспекти от бизнеса и бита на групировката „Нерон” АД и търговската общност около хотел „Амбасадор”	168
3. Почивка, празнуване и пиене в средата на „Нерон” АД и хотел „Амбасадор”	190
Г. Цел на изказването	193
1. Проява на негативни чувства, негативно отношение	194
2. Проява на възхищение	197
3. Проява на интерес	199
4. Проява на пренебрежение	199
5. Сленгизми – неизменяеми части на речта	200
Заключение	201
Библиография	215

Увод

В уводната част се обосновава изборът на темата, нейната актуалност и необходимостта от изследването на езикови явления като сленга: съществуващи достатъчно дълго време, за да предизвикат интереса на изследователите, предмет на дискусии с много нерешени въпроси и често противоположни тези. Сленгът е езикова формация, белязана от постоянна динамика, поради което неговото изследване, анализ и съпоставка с подобните му формации в другите славянски езици е предпоставка за интересни наблюдения и изводи, за очертаването на тенденции и формулиране на прогнози. Съпоставително изследване на употребата на сленгови изрази средства в художествената литература е в състояние да даде (поне отчасти) отговор на въпроса доколко в славянските литератури след 1989 г. протичат идентични процеси: на езиково равнище, както и по отношение на избора на теми, идеи, герои, художествени похвати за изграждане на образите, постигане на художествено-естетически внушения и под.

Структура на изследването

В тази част накратко се представят структурата и съдържанието на дисертационния труд – той е разделен на четири глави, заключение и библиография.

Първа глава. Общотеоретична постановка на изследването. Националният език и неговата стратификация

1. Предмет, обект, цели и задачи, изследователски методи

1.1. Предмет и обект на изследването

Обект на изследването е сленгът, а *предмет* на изследването е употребата на сленга в българската и словашката художествена литература. Предметът на изследването се ограничава в по една представителна българска и словашка художествена творба: „Нерон Вълкът” от Христо Калчев и „Реките на Вавилон” (*Ryvers of Babylon*) от Петер Пищянек. Изборът на двете творби се обуславя от следните причини: излизат по едно и също време и отразяват идентичен исторически момент, събития и явления, които протичат в сравнително еднакъв отрязък от време; сходна тематика; героите могат да се приемат за обобщения на идентични типажки; очаква се събраният материал да бъде достатъчен и представителен за реализирането на наблюденията, анализа и съпоставката; двете творби отразяват разкрепостената езикова ситуация, допускаща употреба некнижовни езикови средства като противопоставяне на коректното изразяване (*антиезик* според М. Виденов (1999: 7).

1.2. Цели и задачи на изследването:

1.2.1. Изследването на сленга и неговите употреби в българската и словашката художествена литература си поставя следните основни **цели**: да се установи мястото на сленга в рамките на

националния език, както и връзките, взаимодействието, отношението на сленга с останалите книжовни и некнижовни формации на националния език (книжовен език, териториални и социални диалекти); да се направи опит за терминологично изясняване и дефиниране на некнижовните форми в националния език; да се разкрие отношението на езиковедската общност към употребата на сленга в българската и словашката художествена литература; да се разгледа употребата на сленга в българската и словашката художествени литература преди възникването на двете разглеждани творби и в двете разглеждани творби.

1.2.2. За постигането на посочените цели се изпълняват следните *задачи*: да се разгледа литературата по проблемите на националния език, неговата стратификация, доминиращите стратификационни модели в българското и словашкото езикознание; терминологично и съдържателно обособяване на отделните системи на националния език, връзките и взаимодействието помежду им и по отношение на националния език; анализ на взаимодействието книжовен език – некнижовни форми на езика; анализ на сленговата проблематика и мястото на сленга в системата на националния език; отликите спрямо другите некнижовни форми (професионална реч, арго, диалекти); да се разкрие как и откога сленгът присъства в българската и словашката художествена литература; лингвистичен и стиличен анализ на употребата на сленга в двете целеви романови творби.

1.3. *Изследователски методи* – в изследването се прилага *съпоставителният метод* при разглеждането на основните проблеми и постановки в теоретичната част, по отношение на словашката и българската художествена и критическа литература, и по отношение на емпиричния материал в третата част. Емпиричният материал е подложен на *лингвистичен и стилистичен анализ*. Във всички части на изследването се използва *социолингвистичният подход*. *Методът на ексцерпцията* се използва в третата част за емпиричния материал.

2. Националният език и неговата стратификация (изследвания по темата и понятиен апарат).

2.1. Националният език – генезис, същност и терминологична идентификация на понятието

В тази част се разглежда сложната проблематика на *националния език (НЕ)*, акцентира се върху неговите специфични характеристики – напр. представлява система от езикови изрази средства, действаща като унифициращ, обединяващ и интегриращ фактор за носителите си, поради което редица изследователи използват и термина *общонароден език*. За него се говори не просто като за система, а като за система на системите. Най-често се свързва с обща територия, обитавана от носителите му (в съвременното глобално общество обратното също е факт), средство е за осъществяване на основните комуникативни цели и намерения. На преден план се изнасят също така

и многобройните проблеми свързани с разбирането, съдържанието и дефинирането на понятието *национален език*. Изтъква се, че *НЕ*, макар да се отличава се със своята структурираност, не е хомогенна структура, а се изгражда от множество подсистеми със свои особености, назовавани през различните периоди на лингвистичните изследвания с различни термини.

НЕ се реализира с помощта на различни структурни (книжовната форма, териториалните диалекти и мезолектите, които имат обособена фонетична и граматична система) и неструктурни езикови *форми/форми на съществуване на езика/формации/идиоми*¹ (без собствена фонетика и граматика, а „заемащи” граматиката и фонетиката на структурните форми), като всяка форма изпълнява специфична функция в определени функционални сфери (Виденев 2000: 140; 2003: 62). *НЕ* се образува въз основа на един от диалектите, развил се в национален език, обикновено наричан *литературен* или *книжовен* език (Стойков 1993: 62). Относително еднозначно е мнението, че *НЕ* обединява териториалните (местните, традиционните) диалекти и социалните диалекти, а най-значимата система в рамките на *НЕ* е *книжовният език (КЕ)*. *КЕ* е системата, която в най-пълна степен изпълнява унифициращите, обединяващите и интегриращите функции спрямо членовете на националния колектив, тъй като е изцяло кодифицирана, подчинява се на общоприети, обикновено писмено установени, общовалидни и задължителни норми за целия езиков колектив. В обхвата на *НЕ* обикновено се поставят *КЕ* и *диалектите (териториални/традиционни/местни и социални)*. Това обяснява и наличието на неговите традиционно дву-, респ. трихотомни модели: напр. у Я. Михал (1938-1939: 215) три форми на съществуване и функциониране на езика: 1. *народна форма* или *народен език/ludová forma, jazyk ľudový* (обхващащ *местните* и *социалните наречия/miestne a sociálne nárečia*), 2. *обща форма/všeobecná forma* т.е. общоразговорен език (смесица от наречията и книжовния език), 3. *книжовна форма/spisovná forma* (надграждаща над първите две форми). В. Попова и Р. Ницолова (1997: 16-22) говорят за три разновидности (*идиоми*) на *НЕ – КЕ* (представителна форма на *НЕ*), *народно-разговорна реч* и *диалекти* (териториални, социални – професионални говори и жаргони). Народно-разговорната реч обозначават като *субстандарт* със смесен, но не и системен характер, която е преходно звено между *КЕ* и диалектите. М. Лакова (1980: 208) обособява в отделни понятия *общонародния език* (съвкупност от *книжовен език* и

---

¹ В текста като синонимни понятия се използват термините *форма на съществуване на езика, езикова форма, формация, идиом*, така както в словашкото езикознание също в синонимни отношения се употребяват термините *forma existovania/existencie jazyka, jazykový útvar, forma, varieta*, като последният термин се използва изключително в социолингвистичните изследвания (виж напр. Босак 1996а: 25). В *Stylistika češtiny* Я. Хлоупек и кол. (1990: 46) употребяват термините *útvary/idiomy/variety*. М. Виденов (2000: 137) разширява синонимния ред на понятието *форма на съществуване на езика* със следните термини: *формирование, езиково образувание, езикова подсистема, компонент на социално-комуникативната система, езиково единство, код, система, лингвема*.

териториални диалекти) и целокупния български език (съвкупност от общонародния език и социалните диалекти).

НЕ е характеризирани и като *диасистема* (*diasystème*), подразделяща се на няколко специфични формации (*útvary*), *форми на съществуване на националния език* (Хорецки 1982: 54). Според други мнения *НЕ* не може да бъде нито система, нито система на системите, тъй като е историческо понятие, свързано с развой, и въпреки това съществува като съвременен феномен (Кочиш 1984: 39). *НЕ* се определя също като съвкупност от езикови средства, които даден народ употребява в рамките на националната си общност за обмяната на мисли, контакти, разбиране и традиционно се представя в две форми – а) книжовна, б) некнижовна, като а) е компактна, еднородна и нормирана *формация/útvár*, за чието усъвършенстване се грижат езиковеди, писатели, учители и т.н.; б) може, но не е задължително да бъде компактна, по правило се развива спонтанно – *географските наречия/ geografické nárečia*. Като некомпактна група са оценяват *социалните наречия/sociálne nárečia*, назовани също *групови езикови средства/skupinové jazykové prostriedky* (Кришоф 1974: 86). Макар и дихотомен, моделът на руската изследователка Г. Нешчименко (1999: 207) представя също много интересен поглед върху структурата на *националния/етнически език*: 1. *ареал на висшите комуникативни функции* и 2. *ареал на езиковото обезпечаване на непринуденото всекидневно общуване* – разговорният език (диалекти, разговорната книжовна реч и различни езикови феномени, включително формиращия се, но не окончателно сформиран *субстандарт*).

2.2. Стратификационни модели на националния език – в рамките на тази точка са разгледани представителните стратификационни модели на *НЕ* в словашкото и българското езикознание, които, въпреки дискуссионния си характер (поне при някои от тях) представляват важна основа за развитието на следващи модели, стремящи се да обхванат богатството от формации и полуформации (книжовни и некнижовни) с основно/междинно положение, постоянни/временни, структурни/неструктурни, системни/несистемни, както и сложните взаимоотношения и йерархически зависимости, в които посочените формации и полуформации влизат.

2.2.1. Моделът на Я. Хорецки

Употребата на понятието *стратификация* (отражението на актуалното състояние на езика в определена езикова общност и в дадено времепространство) се свързва със социолингвистиката и въвеждането му се отнася към 60-те години на миналия век. Стратификацията на *НЕ* представлява обособяването на езиковите системи и подсистеми, изграждащи структурата му, и е подходящ начин да се уловят спецификите, свързани с функционирането на *КЕ* на фона на останалите формации и полуформации, съставляващи *НЕ* (Босак 1996б: 31). За първи път при изграждането на модела си Я. Хорецки (1979а; 1979б; 1981; 1982) прилага като първостепенни критерии *социолингвистичният* и *комуникативният*, подчертавайки по този начин значението на ролята, която играе ползвателят на

езика. На преден план е изведен *НЕ*, понеже, вследствие на техническия прогрес и възможностите за разпространение на устното слово, характеризиращата функция на *КЕ* като белег на определен народ отстъпва на заден план и на нейно място излизат *форми на езика (формации)*, в които книжовната норма не се спазва. *НЕ* не е единен, в различна степен е разслоен и представен чрез разнообразни формации (*форми на съществуване на националния език/formy jestvovania národného jazyka*), всички те са *общонародни форми/celonárodné formy* (Хорецки: 1981: 118-120): *книжовен език, стандартна форма (стандарт), субстандартна форма (субстандарт), диалекти и език на художествената литература* (той обаче е извън стратификацията, тъй като се явява много специфична форма на съществуване на *НЕ*, в която се използват изразни средства от всички останали негови форми). *Книжовната* форма е писмена (доминираща) и устна, *стандартната* също (доминира устната изява, в нея по-лесно проникват некодифицирани и некодифицируеми елементи от субстандартна и от чужди езици), а *субстандартната* е преди всичко устна. Границите между отделните формации не са твърди, съществуването им е динамично, променят се непрекъснато отношенията между елементите от отделните пластове, тези пластове са взаимнопроникващи се. Концепцията на Я. Хорецки опровергава съществуващото до този момент мнение за липсата на комуникативна формация, която да бъде преходно звено между *КЕ* и *некнижовните формации* и потвърждава виждането, че *некнижовните формации* са неотделима част от *НЕ*, не могат да бъдат пренебрегвани, както и *КЕ* не следва да бъде надценяван за тяхна сметка². Този стратификационен модел става обект на множество критики, най-основно насочени към факта, че *КЕ* се превръща в една от формациите на *НЕ* без да се преекспонира първостепенното, надпоставеното ѝ положение и значение на унифициращ, интегриращ фактор за общонационалния колектив. На следващо място са критикувани екстралингвистичните критерии, които Хорецки прилага като първостепенни за сметка на вътрешноезиковите. Не се приема от някои учени твърдението, че териториалните диалекти са престанали да играят ролята на динамизиращ фактор за *НЕ*³. На силна критика е подложено и обособяването на езика на художествената литература като отделна формация с аргумента, че художественият език е изключително книжовен, в книжовната литература най-пълно се реализират изразните средства на книжовния език, а *некнижовните* средства се възприемат като такива на фона на книжовния език. Критикувани и в по-нататъшните модели обособявани и по-тясно идентифицирани са стандартната и субстандартната форма, за които (особено за субстандартната) се смята, че не са достатъчно ясно и съдържателно дефинирани в

---

² Същото мнение споделят напр. Щолц (1955: 255; 1967: 30) и Я. Босак (1996б: 29).

³ Това мнение на Хорецки вече се приема безспорно: виж напр. Й. Ружичка (1965: 13), Я. Босак (1987б: 22; 1995: 22), Д. Вагаска (2014: 213); в българското езикознание: М. Виденов (2016: 26), Г. Армянов (2016: 84), В. Попова и Р. Ницолова (1997: 16-22) и др.

модела. Още една критика, отправяна към тях е, че нямат характер на самостоятелни езикови формации, наравно с *КЕ*.

2.2.2. Моделът на Ш. Ондруш и Я. Сабол

Моделът на Я. Хорецки се доразвива в модела на Ш. Ондруш и Я. Сабол (1987: 56), които приемат трихотомията на общонационалния език във варианта: *книжовен език – териториални наречия – социални наречия*, и разграничават следните *норми* в рамките на *КЕ*: *субстандартна/subšstandardná norma* (съвпада с разговорния стил на *КЕ* с някои елементи от териториалните и социалните наречия), *стандартна/šstandardná norma* (задължителна форма на *КЕ* в училищната практика, средствата за масова информация и т.н.) и *суперстандартна норма/superšstandardná norma* (като комуникативно средство в художествения стил, театъра и под.). Освен това приемат и т.нар. *художествена поетична реч/umelecká básnická reč*, в която в значението, в синтаксиса и в звуковата форма на думите се допускат множество диалектни и чуждоезикови волности.

2.2.3. Моделът на Я. Босак

Я. Босак (1995: 18-19; 1987б: 20) разбира езика като социално-комуникативна система, обективно отражение на реална речева ситуация, функционираща в конкретни условия. Отделните *формации/útvary* или *форми/formy* в рамките на *НЕ* са с различна комуникативна валентност от гледна точка на обществената комуникация (*всекидневен устен език/bežný hovorený jazyk, субстандарт/subšstandard, интердиалект/interdialekt, териториални и социални диалекти/teritoriálne a sociálne dialekty* и др.). В езиковата практика възникват смесени, преходни или новоформиращи се идиоми, като при това се срещат три вида комуникати: книжовни или с доминиращи книжовни елементи, с доминиращи диалектни елементи и смесени в различна степен. Взема се предвид и комплексната разговорност като определящ фактор на динамиката в съвременната езикова ситуация. При това устният език който не е самостоятелна формация, се оказва максимално променлив и в зависимост от комуникативната ситуация в него се използват всички езикови изразни средства на *НЕ*. Разговорните формации в стратификационните модели на отделните езици играят ролята на „балансири“ в структурното напрежение между *КЕ* и некнижовните формации. По-късно Босак (1997: 50) говори за самостоятелен *разговорен словашки език* като книжовна, некодифицирана форма, резултат от разпространението на многофункционалния *КЕ*.

2.2.4. Моделът на Д. Сланчова и М. Соколова

При създаването на стратификационния си модел Д. Сланчова и М. Соколова (1994: 225-240) вземат предвид факта, че вътрешната диференциация на всеки език може да бъде двойка: езикът се члени на различни *формации/útvary* или представлява *континуум от идиоми/ kontinuum variet*,

между които съществуват плавни преходи. Вторият вариант става изходна база на модела им – постепенно възникват и се структурират *идиому/variety* между основните системни идиоми (*KE* и диалектите), които представляват динамични *субсистеми* в диасистемата на *HE*. Основната форма на езиковия код е устната, те самите се образуват при комуникативни ситуации, където прескриптивното влияние на социалните, комуникативните и езиковите норми е най-слабо, а свойствата непубличност, диалогичност, ситуираност, спонтанност – най-силно изразени:

1) Книжовна – общонародна, кодифицирана, престижна; 2) Всекидневна (стандартна) – некодифицирана, значително регионално диференцирана, като може да се говори за западно-, средно- и източнословашки вариант; 3) Субстандартни – силно регионално изразени, може да се говори за западно-, средно- и източнословашки субстандартен идиом и братиславски субстандартен идиом; 4) Диалектни идиоми – несистемни социално зависими *полуидиому/semivariety* – сленгове, жаргон, аргю, професионална реч⁴. Семиидиомите се наслагат върху идиомите.

2.2.5. Лексикографско отразяване на субстандартизмите в *Краткия речник на словашкия език*

Обръща се специално внимание на лексикографското отразяване на субстандартизмите в *Краткия речник на словашкия език* (КРСЕ 1987) поради следните причини: 1) за първи път в кодифициращо лексикографско издание се въвежда квалификатор *субстандартен (subšt.)*, с което де факто се узаконява присъствието на елементите от тази не книжовна езикова формация; 2) доразвива се тезата на Я. Хорецки за обхвата и съдържанието на субстандартната формация в посока към стесняването ѝ. Според разбирането на авторите на КРСЕ *субстандартните изрази* са пласт, намиращ се между разговорните средства на *KE* и сленговете, при това функционалната гледна точка е единствената, която отличава *субстандартните* изрази от нефункционалните дефектни заемки, оценявани в КРСЕ като *неправилни* или *неподходящи/по-слабо подходящи* (Тибенска 2005: 104). В излезлите вече три тома на Речника на съвременния словашки език (РССЕ 2006; 2011; 2016) функционалният квалификатор *subšt.* се използва с идентично съдържание.

2.2.6. Моделът на М. Виденов. Разбирането за стандарт и субстандарт в българското езикознание

Според стратификационния модел на М. Виденов (2000: 162-163; 2003: 175) съществуват следните езикови формации: 1. *книжовен език* (синоним - *стандарт, стандартен език, езиков стандарт*), съществуващ в две форми - писмена (кодифицирана) и книжовно-разговорна (некодифицирана) форма, при която динамичните процеси се развиват най-интензивно, и разговорният език безпрепятствено атакува писмената форма, включително езика на художествената литература (Виденов 2003: 133); 2. *мезолект* (субстандартна и структурна форма, отличаваща се с

---

⁴ Авторките използват именно термина *profesijná reč*, а не *profesionálna reč*.

регионалност, некодифицираност, непрестижност), съвкупност от *интердиалекти* с по-висок социолингвистичен статус, разположени в скалата между разговорния вариант на книжовната формация и диалектите; 3. *диалекти* (отмиращи и от социолингвистично гледище функциониращи като социолекти – *субстандарт*). Към сферата на *субстандарт* се причисляват разговорни некнижовни (нестандартни, некодифицирани) идиоми на българския език, които могат да бъдат структурни (интердиалекти – мезолекти, акролекти) и неструктурни (социолекти – професиолекти, арго, жаргони). Т. Бояджиев (2005: 51-52) обръща внимание върху следните две тенденции: при книжовния език – към разделение на две самостоятелни разновидности, между които тлее напрежение: официален книжовен език и неофициална говорима реч; все по-широко разпространение на смесените (промеждутъчните) форми (подсистеми) с черти от диалектите и кодифицирания стандарт.

В тази част се обръща внимание и върху разбирането за *стандарт* и *субстандарт* в българското, отчасти в чешкото и руското езикознание поради съвсем различното съдържание вложено в тези два термина, особено в термина *субстандарт*. К. Вачкова (2005: 84-89) обобщава три основни значения, с които се употребяват термините *стандарт* и *субстандарт* в българската лингвистична литература: 1. тясно значение – *стандарт*(ен език) е само новобългарският *КЕ*, всички останали идиоми са субстандарт(ни); 2. по-широко значение – съществуват две основни стандартни форми на езика – новобългарският *КЕ* и териториалните диалекти; останалите идиоми са субстандарт; 3. най-широко значение – съществуват различни стандартни (макар и не всички кодифицирани) идиоми, а когато средствата от един (стандартен) идиом се употребяват в дискурса на друг, придобиват статуса на субстандарт. Д. Попов (2005: 193) предлага следния трихотомен модел: 1) *стандарт* – *КЕ*, официално-разговорна реч; 2) *субстандарт* – диалекти, битово-разговорна реч (езикови разновидности с относително системен характер на всички езикови равнища); 3) *нонстандарт* – жаргон, сленг, вулгаризми, просторечие – междинно положение (не са представени систематично, проявяват се на лексикално-фразеологично или фонетично равнище). Сходно виждане за руския език споделя З. Кьостер-Тома (1993: 15-31). Г. Нешчименко (2005: 11-14) смята, че терминът *стандартен език* задълбочава проблемите с терминологията, тъй като интерпретацията му е многозначна. Според Е. Н. Калугина (2013: 264) в руското езикознание няма единно мнение по това какви езикови единици следва да се отнесат към субстандартта къде се намира границата между *книжовната норма*, *езиковия стандарт* и *субстандарт*. Според Я. Бъчваров (2011: V-XXXI)⁵ термините *стандарт* и *субстандарт* се опитват да заменят *книжовен – разговорен*

---

⁵ Виж напр. у Бъчваров (цит. съч.) някои мнения на чешки езиковеди: Стари (1995) употребява *книжовен* и *стандартен език* като синоними, а А. Йедличка изразява скептично отношение към термина *стандартен език*. Против тази употреба говори Я. Корженски.

(некнижовен) език и са по-скоро отхвърлени от повечето участници в заседанието на Комисията за славянските книжовни езици като терминологично псевдоноваторство.

2.2.7. Накратко по проблема за разговорния език

В тази част вниманието се насочва към проблема и опитите за дефиниране същността на разговорния език, подчертава се терминологичното разнообразие по отношение на *KE* и разговорната (му) форма, неясното разграничение между термините „устен” и „разговорен”. Според Нешчименко (1999: 207) към момента в никоя славянска страна няма напълно формиран разговорен феномен (субстандарт) с общоетнически статус. Терминологичното разнообразие в българския език, що се отнася до разговорния език, е впечатляващо (Бъчваров 2011: V-XXXI). М. Виденов (2000: 162-163; 2003: 194) определя *книжовната разговорна реч* като реч на интелигенцията в неофициалните сфери на общуване и уточнява, че книжовно-разговорният вариант не е субстандарт, а норма без кодификация, и е задължителен за случаите, в които се маркира намалена официалност. Освен това смята, че в българската лингвистика т.нар. *разговорен книжовен стил* е почти непознат и неописан. По отношение на разговорния стил Фр. Кочиш (1984: 47) смята, че не трябва да му се приписва характер на самостоятелна комуникативна форма извън *KE*, а според Й. Мистрик (1972: 99-100) разговорният стил на *KE* е един от най-добре описаните в словашкото езикознание.

Подобно на ситуацията в словашкия език и *разговорният чешки език (hovorová čeština)* е със силно размити граници – за него се говори в рамките на *KE (hovorová vrstva spisovného jazyka; spisovná varieta mluvená)*, но се признава също, че и „по-ниските” в стилистично отношение регистри на езика се отличават с разговорност, респ. некнижовност. Б. Хавранек, А. Йедличка, Я. Белич и др. говорят за *разговорен чешки език* в рамките на *KE*, и извън него. Фр. Данеш изобщо отхвърля съществуването на езиковата формация *разговорен чешки език*⁶.

По отношение на проблематиката на *HE* и неговата стратификация могат да се направят следните изводи: 1) най-вече в словашкото езикознание очевидно е преодоляна дихотомията *KE* – диалекти и са формулирани стратификационни модели, стремящи се чрез съчетаването на традиционните и социолингвистичните методи да отразяват актуалната, динамично променящата се езикова ситуация в рамките на *HE*; 2) появяват се междинни формации – стандарт, субстандарт, нонстандарт, мезолекти, интердиалекти и т.н., които заемат комуникативното пространство между *KE* и диалектите; 3) налага се мнението, че не бива да се прекалява с ролята и значението на *KE* – еднакво вредно е както подценяването му, така и надценяването му; 4) право на съществуване и признаване имат всички езикови формации, а границите между отделните формации стават все по-проницаеми и лесно преодолими; 5) в славянското езикознание има голямо терминологично разнообразие, което следва да бъде преодоляно и да се работи в посока към унифициране на

⁶ Виж Бъчваров (2011) и цитираната там литература.

терминологичния апарат както по отношение на *KE*, така и по отношение на останалите езикови формации, образуващи феномена *HE*; 6) стратификационният модел на Я. Хорецки се е оказал достатъчно добра основа, върху която продължава надграждането и развитието на следващи модели, а понятието *субстандарт* със сигурност е вече възприето и утвърдено, като се има предвид и въвеждането му дори в лексикографската практика като стилистичен квалификатор; 7) проблемен и нееднозначно решен остава въпросът за същността на *HE*; 8) проблем, който очаква своето решение е този за устно-разговорната форма на езика (устен, разговорен език, стил и т.н.) – както по отношение на терминологичния апарат, така и по отношение на съдържанието и обхвата.

Втора глава. Сленгът и другите социолекти в рамките на националния език

1. Социални диалекти (социолекти)

Ст. Стойков (1946; 1947) подчертава тясната обвързаност на тези формации с принципно не големи, по правило затворени колективи, за които представляват особен вид език, обединяващ членовете в рамките на социума, и диференциращ ги от всички останали индивиди, които не са членове на общността. Разликите между отделните социолекти произтичат както от комуникативните цели, с които се употребяват, така и от степента на експресивност на *социолектизмите*. Те не са системни форми: не обхващат всички езикови равнища, а преди всичко лексикално-фразеологичното равнище, нямат собствена граматична система, а използват граматичната система на книжовния език. Подобно разбиране има и словашкият езиковед Ш. Кришоф (1974: 86). Ст. Стойков (1993: 337-338) и Л. Двонч (1957: 180) посочват идентични отлики между *социалните* и *традиционните/териториалните/местните наречия*, но Двонч изтъква описаните отлики, за да докаже тезата си, че по отношение на социалните наречия не е оправдана употребата на термина *наречие*. Цв. Карастойчева (1981: 192) също не приема термините *социален говор* и *социален диалект*, а предпочита *социолект* в значение на *социален говор*. П. Одалош (1999: 41-50) отбелязва, че словашката и чешката лингвистика за общо обозначаване на *сленга*, *професионализмите* и *аргото* използват множество термини, но най-подходящ хиперонимен термин е *социолекту/sociolekty*. Нерешен еднозначно от словашкото езикознание остава въпросът структурна или неструктурна форма в системата на националния език са социолектите (Одалош 1999: 41-50). През последните години са факт изследвания, аргументиращи изявата на социалектите (най-вече на сленга) и на други езикови равнища освен на лексикалното: фонетично, морфологично; синтактично⁷. Терминът *социолекти* в съвременното словашко езикознание се свързва с традиционните изследователски методи и под това наименование се разбират

---

⁷ Виж напр. Одалош (1999), Босак (1987; 1996), Кочиш (1982 а, б), Кришоф (1963; 1974).

професионализмите/професионалната реч, сленгът и аргото (Босак 1996а, 2005⁸; Одалош 1999; Седлачкова 2013: 168). Я. Босак (2005: 24) уточнява, че самите *социолекти*, бидейки *полуформи*, *полудиоми* (*polovariety*, *semivariety*) влизат в различна степен на досег с останалите формации на националния език, дори се оказват „наслоени“ (*navrstvené*) върху някоя от основните формации (*varieta*, *forma*, *útvár*). Г. Армянов (1989: 9) определя социолектите като цялата система от говори на различните социални колективи, но също и като по-големи езикови единици, съставени от няколко близки социални говора с еднакви основни и различни второстепенни части, при това употребява термините *социални диалекти*, *социолекти* и *социални говори* като синонимни.

В заключение терминът *социолект* може да се приеме като относително най-неутрален, хиперонимен термин и съдържанието му може да бъде уговорено по следния начин: не книжовни езикови средства с преобладаващо устна проява, различен произход, използвани с прагматична и комуникативна цел в обособени групи от хора, обединени от професионални, идейни или други общи интереси, служещи за идентификация на членовете на групата спрямо всички останали индивиди, които не са нейни членове.

2. Арго

Ст. Стойков (1993: 338 и сл.) обособява два вида социални диалекти: 1) *професионални диалекти/говори* и 2) *жаргоните*. Жаргоните се делят на три групи: а) *тайни говори*, б) *групови говори* и в) *класови говори*. Синонимни са понятията *тайни говори*, *тайни/условни езици* и *аргд*. Сходна класификация възприема и Цв. Карастойчева (1981: 192), която обаче назовава *груповите говори* с термина *експресивни говори – сленгове*, а *класовите* – *кастово изолиращи*. Първата подгрупа на *тайните говори* са *тайните занаятчийски говори*, чиято цел е преднамерено укриване на информация пред клиенти и работодатели с цел запазване в тайна на различни производствени процеси, методи и пр., както и параметри на търговската сделка. Лексиката на тайните занаятчийски говори освен специализирани понятия съдържа и наименования от всекидневното битие на ползвателите си, което я отличава от лексиката на *професионалните диалекти*. Вижданията на българските и словашките лингвисти се разминават по отношение мястото на аргото в системата на езика: според българското разбиране *аргото* като таен говор е част от системата на жаргоните, а според словашкото – той е един от трите традиционно обособявани социолекти. С оглед на комуникативната цел – намерение да се укрие информация се обособяват две групи социолекти: 1) *сленг и професионализми* – целта не е укриване на информация, и макар че в определени случаи лексикалните единици са силно неразбираеми, тази неразбираемост е обективна, не е преднамерена, не е следствие от целенасочено укриване на информация, а е обусловена от слабото или направо непознаването на съответната комуникативна среда от външните за нея комуниканти; 2) *арго* – целта

---

⁸ Босак (2005: 24) вместо аргото посочва като трета група субстандартизмите.

му е укриването на информацията от незаинтересованите участници в комуникативния процес (Одалош 1999: 41-50). Предлага се широко и тясно разбиране на аргото. За *арго* в широкия смисъл на думата се смята всяка съвкупност от лексеми, употребявана за укриване на информация (обуславяно от професионални причини) от социалните групи, чиито действия и съществуване не са в разрез с обществото и неговите порядки. Аргото в широк смисъл според словашкото езикознание, кореспондира с тайните занаятчийски говори в българското езикознание. В българската класификация на тайните говори на словашкото арго в тесния смисъл на понятието съответстват тайните говори на криминално проявени лица – крадци, престъпници, скитници и др. („декласирани” елементи), за които се употребява и терминът *апашки език, тайни джебчийски (престъпнически) говори* (Армянов 1989: 9). Бр. Хохел (1981: 142; 1987: 174-176) отграничава *аргото* и *социолектите* по функционален признак, като изважда аргото от групата на социолектите, защото при него комуникативната функция е вторична за разлика от социолектите, при които е първична. Според М. Кръчмова (1987: 107-117) аргото може да се възприема като определен тип *професионален сленг*. Интересни са случаите на *деарготизация* на арготизмите, което става повод за причисляването му към сленга, както и обратният процес – на *арготизация* на сленгизми, за да се укрие информация, а целта на това укриване е измама и лично облагодетелстване.

В заключение в понятието *арго* се влага следното съдържание: аргото е един от трите основни социолекта и представлява таен, кодиран говор, езиков код на затворени групи, чието съществуване и функциониране се предопределя от дейности, обичайно свързани с нарушаване на законите и морално-етичните норми на националната общност, предполагащо санкции и наказания. Поради това доминантната функция на аргото е прагматична (укриване на информация), а речникът му се състои от общоразбираема лексика с променена и предварително уговорена между членовете на групата семантика, респ. заети думи от чужди езици, чието значение също е преосмислено.

3. Жаргон

Според Г. Армянов (1989: 8) в термините *жаргон* и *сленг* се влага едно и също съдържание, терминът *жаргон* е по-стар и в определени периоди е предизвиквал неприятни асоциации и отричане на езиковия феномен, който е означавал. Предпочита го като по-известен и утвърден термин, а на места като негови синоними използва *социолект* и *говор*. Ст. Стойков (1993: 347) говори за *жаргони*, които включват тайните, груповите говори и класовите жаргони. М. Виденов (2000: 168; 181) отбелязва, че класификацията на социалните диалекти на проф. Стойков е общоприета в българското езикознание, но би могла да се опрости, като се премахне надредността на понятията *професиолекти* и *жаргони*, а социолектите стават: *професиолекти* (различни видове), *тайни говори (арго)*, *жаргони* и *класови говори*, а всички социолекти в известен смисъл са *сленгове*, когато служат за маркери на социалната принадлежност на говорещото лице. Терминът *сленг* се

употребява последователно от Цв. Карастойчева (виж напр. 1988: 3) и други езиковеди. Доколкото има предпочитания към единия или другия термин, често това се обуславя например от конотациите, с които изследователите го натоварват. Тъй като в словашкото езиковедие терминът *жаргон* има съвсем различно съдържание, а по смисъл и обхват до така дефинирания български термин *жаргон* се доближава словашкият термин *сленг*, в дисертационния труд се работи с термина *сленг*.

Мистрик (1961) възприема *жаргона* като *класов говор*, говор на висшите обществени класи. Подобно виждане споделят и други словашки езиковеди (напр. Ухлар 1954: 20-27). Функцията на *жаргона* следователно е (частичното) укриване на информацията, изразявана от жаргонните езикови средства, като по този начин се предизвиква чувството за собствената (на групата) изключителност, надпоставеност (подобно виждане за класовите жаргони и у Стойков (1993: 361-362).

4. Професионални диалекти

Професионалните диалекти според Ст. Стойков (1993: 338; 345-346) са разклонение от общонародния език и се формират вследствие производствената и професионалната диференциация на обществото чрез създаване на особен вид лексика с тясно специализирано значение. Представяват набор от специализирана лексика (професионална терминология), назоваваща отделните производствени процеси, действия, инструменти, материали, изделия и т.н. и възникнала на базата на някой териториален диалект или разговорната книжовна реч. Употребяват се с цел точност и краткост в професионалната комуникация (Карастойчева 1987: 39). Поради това те нямат стремеж към оригиналност, богата синонимия и експресивност. Ако отграничаването на *сленгизмите* и *професионализмите* от една страна и *арготизмите* от друга е относително ясно, поне с оглед на комуникативната цел, то при дефинирането на *сленгизмите* и *професионализмите* се явяват много трудности, които се коренят в проблемното отличаване и обособяване на *сленга* и *професионалната реч* като самостоятелни (една от друга) езикови подсистеми в рамките на социолектите. В зависимост от това какво съдържание и смисъл се влага в термина, сленгът и професионалният говор могат да се схванат като синонимни или хиперонимно-хипонимни понятия.

Сленгизмите и професионализмите са функционално и структурно различни (Одалош 1999: 41-50). *Професионализмите* са резултат от тенденцията към икономия на комуникацията, с която пък се аргументира тяхната еднословност като универбизирани аналози на многословните книжовни или терминологични наименования най-вече поради нуждите в устните изказвания, езикова стабилност и ниска степен на експресивност, отличаваща ги от сленгизмите. Възможно е преминаването им към разговорните думи, респ. книжовните наименования. Ето защо отнасянето на професионализмите към некнижовната лексика е само временно, тъй като проявяват силен натиск към границата на книжовността. Най-честите начини за възникване на професионализмите са

универбизация (типичен процес на езикова икономия), деривация, метонимично пренасяне на смисъла, апелативизация (Одалош 1999: 41-50; Клинецкова 1990: 231-232; Финдра 1979, Хубачек 1987:13). Професионализмите често се смятат за *некнижовни термини* и терминът *професионален сленг* не е подходящ. Те не образуват синонимни редове, обикновено формират синонимна двойка с терминологичното наименование и могат да се смятат за негов стилистичен вариант (Клинецкова 1990: 231-232). О. Оргоньова (2012: 142) обаче до известна степен опровергава това твърдение, давайки примери за образуване на синонимни редове от професионализми, при това доказва, че не са им чужди и другите аналогични системни отношения като антонимия и полисемия (дори интердисциплинарна полисемия). Я. Финдра (1979; 1984) категорично не се съгласява с постановката, че *професионализмите* са обособена група в сленга, доказвайки структурните и функционалните различия между *сленга* и *професионализмите*, като основната разлика е в степента на експресивност. Чешкото езикознание възприема по-широко разбиране за професионализмите и професионалната реч. Напр. И. Неквапил (1987: 31) отбелязва, че не може да има рязко противопоставяне между специализирания език и *сленга*, а свидетелство за това е пластът на *професионализмите* (*vsrtva profesionalismů – profesní vsrtva*), който може да се причисли към *специализираните езици* или към *сленга* (когато освен пласта на професионализмите се обособява и некнижовен пласт на *експресиви*, т.нар *сленг в тесен смисъл*).

Проблемен се явява въпросът с *професионализмите*, които имат и допълнителен експресивен компонент. В българското езикознание по отношение на този вид професионализми Г. Армянов (1989: 11-12) говори за *професионални жаргони* (сбор от думи, с които професионалистите назовават по някакъв нов, експресивен, емоционален начин предмети и явления от професионалната сфера), които именно по това се отличават от *професионалните говори* (сбор от думи, пряко свързани с дадена професия и назоваващи конкретни понятия от работната среда, термините във всяка професия). О. Оргоньова (2012: 142:143) класифицира *професионализмите* в 4 групи: а) *депрофесионализму/deprofesionalizmu*; б) „*собствени*” *професионализму/“vlastné“ profesionalizmu*; в) *профисленгизму/profislanguizmu* (на границата между професионализмите и сленгизмите, отворена и позната на голяма част от ползвателите лексикална група, в различна степен притежаваща признака експресивност и езикова игра, с което се доближават до сленгизмите, а от гледна точка на книжовността – към субстандартизмите); г) „*несобствени*” *професионализму/“nevlastné“ profesionalizmu*.

В дисертационния труд термините *професионална реч*, *професионализми*, *професиолект* се възприемат като синонимни със следното съдържание: езикови изразни средства, които се употребяват в различни специализирани професионални сфери като некнижовни термини, аналози на вече съществуващи термини, респ. като единствени термини, назоваващи понятия и реалии от

новопоявили се професии и специализации. Професионализмите обикновено се отличават със съкратената си форма, резултат от стремежа към икономичност, и образуват синонимна двойка с книжовния термин, без да изключваме възможността и за другите видове системни отношения като антонимия и полисемия. Те стоят най-близо до границата на книжовността и са с най-голям потенциал да я преодолеят.

5. Сленг

Към 60-те години на 20-ти в. в България сравнително добре изучен е говорът на софийските гимназисти, т.нар. *тарикатски език/жаргон*, който е изцяло градско явление (Ангелов 2008: 157-161). Причина за възникването му е преди всичко желанието на група хора, обединени от някакви общи интереси, хоби и под., за езикова игра, оригиналност, изява, с която да се отличат от останалите, да бъдат различни, да упражнят чувството си за хумор и да изразят по специфичен и нетрадиционен начин емоционално-експресивното си отношение, и възприятие. По подобие на тайните говори лексикалните единици в сленга са синоними на съществуващи в общонародния език лексикални единици, но с много силно изразена експресивност. М. Лакова (1980: 208-209) подчертава наличието на словообразователни процеси, характерни само за сленга. Още една проява, обуславяща високата степен на експресия в сленга е образуването на сленгови фразеологизми, за които не съществуват фразеологични аналози в книжовния език. За понятия, които поради определени причини се смятат важни за социума-носител на жаргона, са оформени многобройни синонимни редове с безизключително заменяеми в стилистично и функционално отношение синоними. Много от лексемите развиват и полисемия. Жаргонната лексика е с преходен характер и висока податливост на промени. Тя бързо остарява и минава към пасивния жаргонен фонд, като също така бързо я замества нова лексика. Сленговият речник е подложен на ред динамични тенденции (демократизация, детерминологизация, интернационализация, актуализация, емоционализация, иновация и универбизация) (Вагаска 2014: 215).

В Словакия първите изследвания върху сленга датират от 40-те г. на 20 в. Според Я. Клинцкова (1990: 328) в словашката езиковедска теория не е разгледана удовлетворително проблематиката на сленга, неговото място и функция в езиковите изяви (основна причина за това са неединните критерии и подходи при оценката на сленга). Тя определя *сленгизмите* като лексикални средства със следните характеристики: експресивност, вариабилност, проявяваща се в тенденцията към образуване на многочленни синонимни редове, актуалност и жестовост (целенасочен стремеж на говорещия да привлече вниманието към себе си със специфично, атрактивно лексикално средство, да се отличи с езиковото си изказване). *Сленгизмите* според П. Одалош (1999: 41-50) са резултат от тенденциите към актуализация в комуникацията. С тази тяхна актуализираща функция е тясно свързана вариантността (синонимията) и високата степен на експресивност, която

впоследствие се проявява в ненормираността на сленгизмите. Й. Мистрик (1972: 96) ги определя като думи, преди всичко употребявани от затворени социални и професионални групи (Мистрик обединява *професионалната реч* и *сленга*; по-рано (1965) въвежда понятията *висок* и *нисък сленгов пласт*, като високият сленгов пласт представляват елементите от професионалните наречия и интелектуалната среда, а към ниския пласт спада студентското наречие), възникващи чрез актуализация на значението на познати думи или чрез деформация на често употребявани названия. Ш. Крищоф (1974: 90) смята *сленга* за *преходна езикова форма/групови езикови средства/групов език*, като го подразделя на: 1. *социални сленгове* – всички т.нар. *трудови/работнически (pracovné/zamestnancké) сленгове* и 2. *сленгове на групи, обединени от някакви интереси (záujmové)* – младежки, войнишки, рибарски, спортен и т.н.

В чешкото езикознание разбирането за сленга и за отношенията между сленга и професионалната реч се различава от словашкото езикознание. Й. Бечка (1982: 6; 1987: 6), подобно на него и В. Кршистик (1973: 98), различават *професионални* или *трудови сленгове* и *сленгове на групи по интереси*, с които участниците комуникират извън работната среда, при тях превес има експресивната страна, т.е. емоционалното отношение към работата. Л. Климеш (1989: 57) уговаря разбирането за *сленга* в съвременното чешко езикознание така: сленгът може да се разбира в тесен смисъл – отделя се от *професионалния говор*; или в по-широк смисъл и – подразделя се на *сленгове на хора, обединени от различни интереси, и професионни или професионални сленгове*, като в чешките изследвания преобладава второто разбиране.

Широко дискутиран, но също така много спорен модел предлага Бр. Хохел (1981; 1983; 1987): 1) териториални наречия, 2) арго, 3) жаргони, 4) социолекти, представени от: а) професионални наречия, б) социални наречия, в) групови наречия; 5) сленг. В него противно на установената традиция извън социолектите остават *аргото* и *сленгът*, които са представени като равностойни формации на териториалните наречия, а *социалните наречия* от хиперонимно понятие са се превърнали в хипонимно. Обособена е още една социолектна група – *групови наречия*. *Сленгът* се приема като съвкупност от некнижовни езикови средства с различен произход (териториални диалекти, арго, жаргон, социолекти). Сленговите средства (най-вече лексикалните) представляват част от активния, респ. пасивния лексикален запас на всеки (подч. мое) ползвател на националния език. Това поставя сленга в противовес на останалите некнижовни пластове в *НЕ*. Тезата на Хохел е подложена на силна критика и като цяло остава неприета в словашкото езикознание. Също така силно критикувани тези са: механизмът за попълване на лексикалните сленгови средства, сленгът като най-постоянният компонент сред некнижовните езикови пластове, съдържанието на т.нар. *същински сленг*, директното навлизане на сленгизми в книжовния език без адаптация, сленгът като

единственият източник за обогатяване на книжовната лексика, задължителният „сленгов стадий” на всяка нова дума преди да навлезе в книжовния език и т.н.

В заключение за *сленга* в дисертационния труд се разбира следната преформулирана дефиниция, изхождаща от дефиницията на М. Виденов: *лексика, с която се преназовават предмети и явления от бита на относително затворените общности с експресивна цел (забава и развлечение), но и като условен и съсловен камуфлажен език), отразяващи специфичния мироглед на общността – носител и ползвател на сленга.*

6. Връзката сленгизми – вулгаризми

Бр. Хохел (1988: 185-194) защитава тезата, че вулгарната лексика напълно отговоря на дефинираните от него специфики на сленгизмите и следва да се смята за част от сленговата лексика. За връзката *сленгизми – вулгаризми* се отбелязва, че практически всички сленгови „вулгаризми” образуват синонимни редове, при които от единия до другия край на реда експресията силно намалява дори до нулева (от гледище на сленга, разбира се). При това честотата на употреба е причина постепенно вулгарният нюанс да избледнее и думата да престане да се приема за вулгарна. Наблюдение, важно за нашето изследване, е присъствието на сексуален аспект в част от вулгаризмите, като субстантивите, означаващи полови органи, са и обидни наименования на хора, т.е. функционират като ругатни, дори като „приятелско обръщение”, при това дистинктивен признак в тези значения често са малки фонетични разлики (Хохел 1988: 185-194). В класификацията на В. Патраш (1997: 131) вулгаризмите се разделят на *системни/systémové* (табуто влияе върху формата без оглед на семантичните свойства и контекста, преодоляват се най-вече езикови конвенции – *КО-*, *PI-*, *KU-*, *JE-* елементите и дериватите им, характерни за по-затворени общности) и *референтно-узантни/referenčno-zvyklostné* вулгаризми (табуто е следствие от съдържанието, преодоляват се културни конвенции; характерни са за отворени общности и теоретично се смятат приемливи за употреба в художествена творба). В българската лингвистика вулгаризмите се определят като „нецензурни, цинични думи, преценявани от обществото като обидни, неприлични” (Крумова-Цветкова, Благоева, Колковска и др. 2013: 81), сред спецификите им се посочва връзката с долната част на човешкото тяло и сексуалната сфера. Те нямат информативна функция, а служат за изразяване на силно чувство, за висока експресия, като най-често това са глаголи за сексуален акт, съществителни, означаващи половите органи. Използват се, за да бъде уязвен събеседникът или да се изрази афективно отношение към него, или към друг обект (Бояджиев 2012: 154-160). Споменава се, че най-често изразяват отрицателно отношение, дори агресия, но също така могат да изразяват и не толкова силна емоция, дори не отрицателна емоция.

В дисертационния труд към сленгизмите са причислени и вулгарните сленгизми. В повечето случаи става въпрос за споменатите от В. Патраш *системни вулгаризми* – в българския език

маркирани с компоненти като: *еб-, пи-, пу-, ку-*), както и *референтно-узантни вулгаризми*, представляващи лексеми с преосмислено значение, отнасящо се до съответните полови органи.

В заключение могат да се направят следните изводи: 1) изследванията върху проблематиката на социолектите преминават дълъг път, през различни подходи, но едва с прилагането на социолингвистичния подход получават по-обективна оценка; 2) едностранният, ограничен в рамките на традициите, подход, без да се вземат предвид обществените промени, не би могъл да бъде продуктивен и успешен; 3) сленгът е заел свое стабилно място в системата на националния език и влиянието му върху книжовния език нараства; 4) напрежението между книжовните и некнижовните формации е по-голямо отвсякога и в недалечен момент узусът ще се конфронтира в много остра форма с кодифицираната норма; 5) проникването на сленгизми в писменото слово (не само в художествената литература) е мощно и можем да очакваме, че когато достигне връхната си точка, вероятно ще започне да действа обратната тенденция.

Трета глава. Сленгът в художествената литература

1. Езикът на улицата, жаргонизмите, аргото – няколко интересни примера

Представени са няколко интересни примера за употреба на елементи от некнижовните езикови формации в писменото слово: използването на просторечни лексеми в средновековни български писмени текстове, доказателство за съществуването на експресивен пласт още в средновековния български език, който вероятно е отговарял на съвременните представи за уличен език (Харалампиев 2008: 16-20); употребата на жаргонизми от словашкия драматург Ян Халупка със сатирична цел; употребата на некнижовни средства в художествен текст – в романа *Vrba zelená* (1925) от чешкия автор Теснохлидек, който, за да представи езика на бъдещето в един измислен град, използва арго, а не неологизми по подобие на други автори. Това е един от редките примери за употреба на арго в толкова широк периметър и с толкова функции.

2. Сленгът в художествената литература през 20-ти век

В тази част се прави кратък диахронен срез по отношение употребата на сленга в българската, словашката и чешката литература през 20-ти век. Обръща се внимание върху етапите, в присъствието, функциите и задачите на елементите от некнижовните езикови формации (най-вече сленга), като се подчертава, че процесите и констатациите са еднакво валидни за трите цитирани литератури. Важен е периодът на 60-те г., когато започва настъплението на некнижовните езикови средства както в чешката, така в словашката и българската литература. *Obecná čeština* и сленговете се превръщат във водещо средство за иновация на литературното изразяване в чешката литература (Мареш 1995: 233-240). Промените са продиктувани от тематиката, към която се обръщат художествените текстове – ежедневието и човешката субективност в реалните ѝ и абсолютни

измерения; *аз-формата*, авторската реч и речта на героите се преплитат, проникват и сливат. Наблюденията на Й. Ружичка (1965: 15) върху представителни творби на словашката проза от 60-те години показват приближаване на речта на героите към авторската реч чрез несобствената пряка реч и по-висока честота на полупряката реч, а интензифицирането на контекстуалните подходи и по-слабата употреба на т.нар. чисти контекстуални подходи (т.е. пряката и непряката реч) оценява като имащи дългосрочно значение за строежа на белетристичния текст. Това може да се потвърди за 90-те години, включително в романа – обект на анализ в следващата глава – „Реките на Вавилон” на П. Пищянек. Също така може да се потвърди и характерната употреба на вътрешния монолог с цитати от чужда реч в него. Особено при Пищянек е специфично изтриването на дистанцията между автора-повествовател и героите, като авторът „изземва” думата на героите си, довършвайки вместо тях изказването. Според Й. Мистрик (1965: 34-46) съвременната му проза се стреми към „магнетофонен запис” на съзнанието и подсъзнанието на човека, а употребата на разговорни елементи, както и новите композиционни подходи са обусловени от новото съдържание в прозата, т.е. от по-дълбокия поглед навътре и по-комплексния поглед навън. Вярното отразяване на душевното състояние в неговата динамика и филмовите кадри в движението на външния свят налагат по-богатото разслояване на текста в хоризонтална и вертикална посока, езикът се приспособява към нуждите на частния, вътрешния монолог и естествения спонтанен диалог, което се проявява в повишената употреба на сленг, разговорни думи, експресивни конструкции и свободно подреждане на изреченията на асоциативен принцип. За Щ. Пециар (1965: 121) причината съвременната му художествена литература да употребява всички възможни (в т.ч. не книжовните) езикови средства се корени в промененото отношение към езика от страна на прозаиците и към художественото му претворяване.

Мнозина автори смятат, че върху появата на сленга в художествените текстове влияние е оказала и преводната литература⁹, най-вече от английски език. За българската литература А. Ангелов (2008: 160) потвърждава, че жаргонът се използва при преводи на художествени текстове, описващи младежки урбанистични или арготични общности в други страни, които си служат със съответните социолекти. А. Бохуницка и О. Оргоньова (2011: 97-105) посочват примери за изобразяването на младежкия дискурс в съвременното словашко кино, предполагащ постигането на „автентичното” поведение на младите хора на всички равнища, включително и на езиково: употребява се език, пълен с експресия и вулгаризми, сленгизми и актуални англицизми с емоционално-оценъчна оцветеност, стигаща до вулгаризация, детабуизиране на мотиви, свързани например със сексуалната област. Подобно изваждане на субстандартното равнище се приема положително от младежта като проява на автентичност и искреност. Съвременната младеж се

---

⁹ Виж и В. Попова (1977: 223-235).

идентифицира по спонтанността на поведението си със субстандартните форми на езика с изразителна тенденция към вулгаризация. Тенденциите към субстандартизация, банализация, вулгаризация и огрубяване на дискурса в езиковото поведение на младите, са предпоставка за ориентирането към т.нар. *cool* вербално поведение (Бохуницка-Оргоньова 2011: 101).

Чуждо влияние в литературата на 60-те години отбелязва и Й. Мистрик (1965: 34). Сленгът се оказва едно от езиковите изразни средства, с които преводачите работят, за да постигнат еквивалентност със съответните некнижовни формации в изходния език. Съществуват разнообразни преводачески решения, които могат да постигнат добър резултат: словашкият юношески роман *Jediná* от Кл. Ярункова, който е образцов пример за използвани с мярка сленгизми и експресивни разговорни средства за характеристика на героя. Преводът на чешки език съдържа повече сленгизми и разговорни експресивни средства от оригинала, вследствие на което е добил по-разговорен характер, интензифицирал се е сленговият му колорит и експресията. Редуцирането на финия ироничен тон от оригинала за сметка на по-грубия разговорен в превода води и до известно нарушаване на естетическото въздействие на книгата (Йеленова 1982: 161-167). Фр. Мико (1976: 269-288) също прави анализ на превода на този роман, но на полски език, като отбелязва различни типове замествания, приложени като преводаческа стратегия по отношение на богатата група компоненти. В резултат на замените се получават различни интензификации и редукции, при които се изтриват характеризиращи знаци на оригинала, както и при чешкия превод, и отново се премахва финият ироничен слой. Стига се и до подтискане на авторската поетика/специфичност на текста, обусловено от повишената чувствителност на приемащата книжовна норма и приемащите литературни конвенции спрямо младежкия сленг и под.

Л. Адамова (2012: 6-17) анализира английските преводи на трите части на романа „Реките на Вавилон” от П. Пищянек и подчертава огромното значение на характеризиращата функция на сленга по отношение изказа на контингента от подземния свят в романа. Езикът на романите е стилизиран като начин за изразяване на цяла една новопоявила се в словашкото общество прослойка – вулгарен, сленгов, експресивен и жив. В този смисъл езикът на героите е непосредствено свързан с тяхната среда. При това не става въпрос за имитация на разговорен стил, некнижовните средства изпълняват в текста естетическа функция и трябва да намекуват за/да извикат разговорността. И при този превод на английски език на немалко места експресивността се е затъмнила, изгубила при превода, текстът е претърпял определени стилистични загуби.

От значение за употребата на сленга в словашката художествена литература по отношение на критическата му рецепция се оказват три конференции, посветени на езика на съвременната проза и езиковата култура (Език 1965, Език 1966, Култура 1967), докладите от които са издадени в сборници. Сборниците, освен че се опитват да внесат някаква терминологична яснота по отношение

на сленга, да дефинират обхвата му и да го обособят спрямо останалите не книжовни формации, все пак „официализират“ мястото му именно като не книжовна езикова формация в престижното поле на художествената литература. Подчертава се, че сленгът далеч не е използвал всички възможности на стилизацията в словашката литература (Й. Кот (1965б: 120), той се оказва средство с много съществена естетична функция, което не може и не трябва да изпълнява само функцията на езиков орнамент, тъй като това би попречило на възприемането му като органично цяло с общата изградена атмосфера, би останал извън нея и чужд на нея. Бидейки начин на мислене, сленгът се появява на всички нива в текста, включително в приспособяването към мисловния процес на героя, характеризира се чрез сленга.

Българските учени наблягат на внезапната поява на жаргона¹⁰ в литературата, предшествана от някои разговорни изрази, изразяващи спонтанност (Димов, Лакова 1982: 71-74). Именно 60-те и 70-те години са периодът, в който започва да се наблюдава тенденцията към по-широка употреба на жаргонни средства в творбите от съвременната литература, основно на лексикално-фразеологично равнище. При това, ставайки „факт“ в езика на съвременната българска литература жаргонът не кореспондира с някаква специална творческа линия и не е резултат от традиция (Попова 1977: 223-235). В. Попова (1977: 223-235) потвърждава, че авторът на художествената творба има пълното право да използва всички формации на общонародния език за изграждането на плътни и пълноценни художествени текстове, с уговорката за умереност и адекватност. Тъй като жаргонът се явява нов тип поетика, основният мотив да заемат от неговите средства е преди всичко експериментът, а след това вече естетическата позиция, насочена към диференциране на изразните средства. В българската литература от 60-те и 70-те години на 20-ти век жаргонът присъства най-вече с цел индивидуалната характеристика на героите и специфициране на социалния им статус, появата му в диалозите все още е слаба. Б. Райнов, И. Петров, Д. Цончев, Т. Жечев, С. Северняк, Г. Мишев, К. Топалов, И. Велчев, Б. Томов са българските писатели, които употребяват в творбите си жаргон като характеризиращо и типизиращо средство. Й. Ружичка (1965: 12) споделя мнението, че не съществува нито една дума в словашкия език, чиято употреба да е забранена за словашката проза. Диалектите, сленгът, аргото са силни изобразителни средства и употребата им следва да бъде мотивирана както от психологическа, така и от етична гледна точка.

Юношеската литература се оказва особено благодатна за употребата на сленг и постигане на естетическо въздействие. Разказът в *аз-форма* е много подходящ да създаде атмосферата на автентичност, която бързо да спечели доверието на читателя, да го накара да припознае себе си,

---

¹⁰ Подобно наблюдение за „сленга на големия град“ в словашката оригинална и преводна литература споделя Я. Виликовски (1984: 165), който твърди, че до този момент изобщо се е отричало съществуването на подобно явление.

средата си, собствените си мисли и начин на изразяване. От друга страна обединява два аспекта - авторската реч и аспекта на героя, героят е едновременно и разказвач; добива правото като разказвач да остане и герой, който да използва своята спонтанна, разговорна, често нарушаваща езиковите и обществените норми реч (Мико 1976: 269-288). Тази двуликост на разказвача-герой противопоставя на чисто езиково равнище книжовния език, който принципно е приоритетен за разказвача, и некнижовните средства, които са по-скоро типичен приоритет на героя. М. Урбанчок (1965: 112) смята, че сленгът, който се среща в словашката проза от 60-те години на миналия век, може да се нарече младежки сленг на големия град, акцентирайки върху него като градско явление. Не отрича и факта, че освен всички споменати вече характеристики на сленга, в литературата присъствието му може да се обясни и като мода. Че младежката среда е основното комуникативно пространство на жаргона потвърждава недвусмислено и Попова (1977: 223-235), според която младите хора в произведенията на Г. Стоев, Вл. Зарев, Ст. Стратиев използват жаргон в речта си като езикова „мода”, за да се предаде младежки стил на разговора, в спорадични случаи целта е езикова проекция на младежко самочувствие, търсещо демонстрация в „по-необикновен” езиков изказ. Авторката свързва жаргона в неговата емоционално-оценъчна функция, която писателите предпочитат, със спонтанната, първично реагиращата, емоционалната природа на човека, която е контрапункт на разсъдъчната, интелектуалната, премерената. Поради това и жаргонните изразни средства не са в състояние да изразяват точно тази разсъдъчна природа, те винаги се свързват с емоционалната реакция.

Словашката проза на 80-те и 90-те години бележи силни тенденции към експериментиране, намиращо отражение както на различните езикови равнища (например в синтаксиса), във вертикалната и хоризонталната структура на текста (неспазване на класическите граници между речта на автора и речта на героите), често текстът се фрагментира, миксират се стилове. Най-характерният белег на прозата обаче се оказват промените в речника (Писарчикова 1994: 322). Настъпва бумът на сленгизмите, вулгаризмите, детабуизирането на лексиката. Темите продължават да излизат от градската среда, а авторите се опитват да черпят с пълни шепи от разговорния стил на езика. Свръхупотребата на сленгова (често преминаваща към субстандартната и превръщаща се в общоупотребима) и преди всичко субстандартна лексика се оценява като слабо ефективен ход. Любимо средство за характеризирание остава сленгът. В художествената литература сленговите средства се употребяват преди всичко функционално – като част от езика на социални или професионални групи, при това се отбелязва силно настъпление на грубите думи и вулгаризмите в художествения текст, които сякаш са се превърнали в мерило за художествеността или смелостта на автора да бъде „съвременен”, „модерен” (Писарчикова 1994: 325). Употребата на обценни/вulgарни изразни средства Патраш (1997:134) разглежда в т.нар. палимпсестен (интертекстуален) тип

постмодерна проза, за която е специфичен стремежът към вярно запазване на условията и проявите на автентичната, устната комуникация, а движението на текста в границите на устно-писаното слово се проявяват както при стила (агресивно нахлуване на разговорността в художествения стил, което в крайна сметка укрепва статуса на разговорния стил и разширява границите на „успешността” на художествения стил) така и в композицията.

Г. Армянов (2011: 131) смята, че от романите на Хр. Калчев, Г. Стоев, Д. Златков, някои журналистически материали, съдебни изповеди и под. обществото научава новото *престъпническо/криминално аргю*, представляващо всъщност един от новите тайни социолекти, който започва да „споделя” лексиката си с младежките жаргони, просторечието и разговорната реч.

3. Сленгът в романите „Нерон Вълкът” и „Реките на Вавилон” – теоретична постановка на анализа

Смисълът и целите на езиковедския анализ се разбират според тезата на Й. Ружичка (1965: 11) така: анализ, разбор и оценка на изразните средства в двете творби и с оглед на нормата на съвременния *КЕ*; на включените изразни средства в строежа на творбата като целева форма и на общото изграждане (композиция) на текста. Усилията се насочват към проблемите на езиковата критика на художествения текст, а в центъра на вниманието се поставят отклоненията от нормите на *КЕ*, които следва внимателно да се анализират от гледна точка на функцията им в дадения контекст (Ружичка 1965: 12), което обаче не изключва оценката на творбата като художествен факт. Творбите и техните автори са поставени в контекста на историческия момент (политическата, икономическата и културната обстановка, и време, в което протичат събитията в и извън романите), актуалното състояние и разрез на българското и словашкото общество към времето на написването на двата романа. Целта е да се види как си взаимодействат реалните събития с литературната фикция, доколко второто се повлиява от първите, и доколко ставащото извън творбата се отразява в нея на всички равнища, и най-вече на езиковото.

3.1. Стилиобразуващи фактори

Съществува многообразие в разбирането на езиковедите за стилообразуващите фактори. В дисертационния труд е приета класификацията на Й. Мистрик (1974: 70-80):

а) субективни – качествата на автора на изказването; б) обективни: - адресат на изказването; - среда; - предмет на изказването; - функция (цел) на изказването; - езиков материал (изразни средства).

Говорейки за адресата и адресанта на изказването, се вземат предвид и социалните роли, в които влизат те в конкретния речеви акт. Възприета е тезата на М. Виденов (1993: 81), че социалната роля е мотивиращият фактор за спазване на определено речево поведение. В рамките на това поведение се формира идиолектът на субекта, разбран като текстът, създаден от едно лице в

компактно време по една и съща тема в точно определена социална роля, при това с няколко възможности за реализация на социалната роля: с идиолект, специфичен за по-ниските социални слоеве (речев популизъм) или, напротив, на по-високи социални слоеве. Подобна транспозиция на маркери Виденов (2003: 79-81) нарича *камуфлаж*, чиято цел е формирането на определено обществено мнение.

3.2. Макропарадигми и микропарадигми на стилемите

Я. Финдра (2004: 16-17) нарича езиковите изразни средства *стилеми* в тяхната функция на строителни единици на текста, които класифицира в различни микро- и макропарадигми в зависимост от това дали функционират само със собственото си значение или освен него притежават и допълнително значение, което да ги маркира/оцвети стилистично. Стилистичните класове от думи представляват *макропарадигми*, в рамките на които се конституират пластовете на словния запас като лексикално-стилистични *микропарадигми*, в тези микропарадигми съществуват едновременно отворени съвкупности от лексикални средства с относително установена стилистика, която е условие за избора им, като синтагматичната апликация на отделните думи се обуславя от системната им принадлежност към макро- и микропарадигмите: **1. Макропарадигма на немаркираните лексикални стилемите**, включваща *понятийните* и *неутралните* лексикални средства, **2. Макропарадигма на маркираните лексикални стилемите**, **3. Макропарадигма на емоционално-експресивните лексикални стилемите** и **4. Макропарадигма на стилистично оцветените стилемите**.

В анализа се взема предвид и принадлежността на разглежданите стилемите към дадените макро- и микропарадигми, изграждащи съответния стилистичен контекст (който се основава на принципа на контраста и е резултат от контакта, функционалната синхронизация на елементите от двете равнища на текста – маркираното и немаркираното). Има два варианта при възникването му: а) немаркираното текстово равнище се нарушава внезапно от неочакван елемент, а на мястото на срещата между немаркираните и стилистически маркираното/ите възниква контраст като източник на емоционално-естетично въздействие и специфичен ефект (например категорията *момент на излъганото очакване*); б) неутралният фон се създава от експресивни стилемите, в този случай като маркирано изпъква стилово неутралното, понятийното средство (Финдра 2004: 24-34; 1981: 110).

Четвърта глава. Сленгът и неговите употреби в романите „Нерон Вълкът” от Хр. Калчев и „Реките на Вавилон” от П. Пищянек

1. Идентификация на авторите и техните творби към момента на появата им. Критическа и читателска рецепция

Проследява се критическата и читателската рецепция на двата романа, аудиовизуализирането на „Реките на Вавилон” (преминаването на романа в произведение на друг

тип изкуство), романите като част от по-кратка или по-дълга поредица от продължения и развитие на събитията, и героите, дори оформянето на нов литературен жанр „вulgарен роман“.

2. Романите в историческия контекст на времето си

Накратко се характеризира историческият период, в който възникват двата романа. Маркира се политическата и икономическата ситуация в България и Словакия, акцентира се, че това е времето на големите надежди и излъганите очаквания, когато социалните низини в лицето на бившите спортисти – борци, се превръщат в новата прослойка, наречена мутри. Започнали като архетипният цикъл на отиващото си старо и зараждащото се ново, промените след 1989 г. бързо се израждат в схемата на добре забравеното старо и довеждат до пълното обезверяване на хората и до раждането на героите на новия ден.

3. Отражението на обществените промени върху езика

Проследяват се промените, които настъпват в езика като пряк резултат от промените в обществото. Подчертава се ролята на комуникативните ситуации, новите комуникативни канали и средствата за масова информация, увеличеното значение на устните комуникати и като следствие атаките срещу книжовната норма от страна на не книжовните езикови изразни средства, настъпилите промени в узуса, налагащият се закон на пазара за предлагането и търсенето, нарастващата неграмотност.

4. Постмодерното време

Изтъква се възможността двата романа да бъдат интерпретирани, разглеждани и тълкувани през призмата на постмодерността – като постмодерни творби и част от постмодерното време. Подчертава се, че това е само една от възможните интерпретации, която не претендира за абсолютност, а желае да даде друг интересен аспект и гледна точка.

5. „Нерон Вълкът” и „Реките на Вавилон” – сленгът и неговите употреби

Прави се характеристика на двата романа с оглед на композиционната структура, художествените похвати за изграждане на образите, конструиране и представяне на събитията и постигане на художествено-естетическите внушения. Същевременно се търси отговор къде се крие и от какво произтича вулгарността (има се предвид далеч не само употребата на вулгаризми).

А. Адресати. Макропарадигма на стилемите – стилистично оцветени и емоционално-експресивни стилемите

По отношение на стилообразуващия фактор *адресати* в процеса на комуникацията са обособени **четири** групи: а) роднини и близки (тази тематична група е разделена на 6 подгрупи, съдържащи 15 сленгизма и сленгови словосъчетания.); б) сексуални партньори (тази тематична група е разделена на 4 подгрупи, съдържащи 29 сленгизма и сленгови словосъчетания.); в) съмишленици, служители, подчинени (тази тематична група е разделена на 3 подгрупи, съдържащи

20 сленгизма и сленгови словосъчетания); г) врагове (тази тематична група съдържа 1 подгрупа с 3 сленгизма).

Б. Среда. Макропарадигми на стилемите – стилистично оцветени и емоционално-експресивни стилемите

Пряко свързана с *адресатите* е *средата*, поради това посочените два стилообразуващи фактора са в съседство и примерите са обединени.

В. Предмет на изказването. Макропарадигми на стилемите – стилистично оцветени и емоционално-експресивни стилемите

1. **Етноними и квазиетноними** - тази тематична група съдържаща 6 сленгизма.
2. **Различни аспекти от бизнеса и бита на групировката „Нерон” АД и търговската общност около хотел „Амбасадор”** – разгледани са 3 групи, обхващащи 14 тематични подгрупи и съдържащи 103 сленгизма и сленгови словосъчетания.

2.1. „Професионална специализация”

2.2. Функциониране на силовата структура – тази група има следното съдържание:

- 2.2.1. извършване на) убийство; побой;
- 2.2.2. пари и парични средства, плащане;
- 2.2.3. предателство, номер, измама;
- 2.2.4. предмет на бизнеса;
- 2.2.5. близък, доверен човек;
- 2.2.6. късметлийска ситуация;
- 2.2.7. неприятна/напрегната ситуация, лошо стечение на обстоятелствата;
- 2.2.8. странности, постъпки извън общоприетите правила;
- 2.2.9. информирание, предаване на информация;
- 2.2.10. появя се; изчезна;
- 2.2.11. марки коли/карам кола/крадена кола;
- 2.2.12. изплаша;
- 2.2.13. победя/надвия с категоричен резултат;
- 2.2.14. полиция и полицейски мероприятия;

3. ***Почивка, празнуване и пиене в средата на „Нерон” АД и в хотел „Амбасадор”*** – тази тематична група съдържа 10 сленгови лексеми.

Г. Цел на изказването. Макропарадигми на стилемите – емоционално-експресивни и стилистично оцветени лексеми

Тази група обхваща пет тематични подгрупи, съдържащи 23 сленгизма и сленгови словосъчетания.

1. *Проява на негативни чувства, негативно отношение*
2. *Проява на възхищение*
3. *Проява на интерес, отношение*
4. *Проява на пренебрежение*
5. *Сленгизми, образувани от неизменяеми части на речта*

В заключение може да се констатира, че ексцерпираният емпиричен материал от двете художествени творби се оказа разнообразен от семантична гледна точка и поради това бе преценено като удачно обособяването на стилемите в тематични групи, т.е. по-подробно разделение в рамките на групите, обособени спрямо стилообразуващите фактори. Разбираемо е, че така формираните тематични групи са много условни. От друга страна веднъж поставените в определена група сленгизми могат също толкова логично да намерят място и в друга група. Целта бе езиковите изразни средства в двата романа да бъдат обхванати в тяхната пълнота, за да бъде изградена пълноценната езикова картина, даваща представа как функционира сленгът в художествената литература и какви са неговите функции.

Заклучение

Въз основа на осъществения анализ и съпоставка се налагат следните изводи:

Промените в обществото оказват пряко влияние върху езика, като първо и в най-голяма степен засягат лексикалното му равнище и в по-малка степен останалите. Интензивното развитие на комуникационните канали обуславя изключителната употреба на устната комуникация, както и на писмената комуникация, повлияна от спецификите на устно-разговорната форма на езика: некодифицираният узус е започнал да оказва засилващ се натиск върху нормата, вследствие на което все по-често нормата не се прилага за сметка на налагащите се некодифицирани употреби. Териториалните наречия категорично са отстъпили ролята на динамизиращ фактор, в каквото вече са се превърнали социалните наречия, най-вече професионалната реч. В стратификационните модели на националния език се преодолява традиционната дихотимия (книжовен език – диалекти) и започват да търсят, и намират място, и другите форми на съществуване на езика, като се стремят да покажат сложните взаимоотношения между всички тези формации, функциониращи към момента на създаване на съответния модел. Очевидна е тенденцията към нарастващо напрежение между книжовния език и некнижовните формации, в резултат на което някои изразни средства (*професионализми, по-рядко сленгизми, субстандартизми* и др.) успяват да проникнат в книжовната форма на езика, макар и в нейната периферия. Всички книжовни и некнижовни формации взаимодействат помежду си и с книжовната формация, като натискът към нея е най-силен. Прегрупирането на вече съществуващи и оформянето на нови некнижовни езикови формации е

постоянен процес. Те заемат пространството около книжовната форма в рамките на националния език и се намират в различна субординация помежду си и спрямо книжовната форма. Границите между всички формации на националния език стават все по-проницаеми и лесно преодолими, което е предпоставка езикови средства от една формация да проникват в друга/други и по този начин да се образуват междинни/преходни формации, които могат да бъдат с по-постоянен или по-нетраен характер.

Продължава да бъде актуален въпросът може ли да се постави знак за равенство между националния и книжовния език. Все още надделява виждането, че подобна теза би била надценяване на книжовния език и подценяване на останалите езикови формации, без които националният език е немислим. Успешна база за последващо развитие представлява стратификационният модел на Я. Хорецки, който за първи път, прилагайки социолингвистичен подход, поставя книжовния език наравно с останалите езикови формации, въвежда понятията *стандарт* и *субстандарт*, обръща внимание върху значението и влиянието на узуса върху нормата и промените, които може да предизвика в кодификацията. В следващите години моделът на Хорецки се доразвива, доуточнява, внася се повече яснота по отношение на границите и обхвата на стандарта и субстандарта. В българското езикознание такъв стартификационен модел представлява моделът на М. Виденов, който също се стреми да обхване езиковите формации в тяхната пълнота и разнообразие, като основният квалификационен признак е тяхната структурност, респ. неструктурност. Относително единодушно в българското езикознание се възприема от учените трихотомното разделение на националния език на *книжовен език* и *диалекти* (териториални и социални), като често в ролята на трета страна се посочва *разговорната реч*, позната под множество термини. Моделът на Д. Попов (2005: 193) също има своето бъдеще и би могъл да се превърне в подходяща изходна база за модел с подробно вътрешно деление на езиковите формации, който, доколкото е възможно, обективно да отразява сложната коекзистенция на всички езикови формации, да може лесно да се актуализира спрямо моментната езикова ситуация и, фиксирайки новопоявяващите се и изчезващите формации, да представлява своеобразен „запис“, даващ информация за вече изчезналите/несъществуващите езикови факти. Това е важно с оглед на езиковото прогнозиране (доколкото изобщо може да се говори за подобна научна дисциплина), т.е. би спомогнало езиковедите да не останат неприятно изненадвани от посоката, в която се развива езикът, а да се опитат въз основа на комплексен интердисциплинарен подход да създават модели за евентуалното развитие на езика, да предвиждат опасностите, които го грозят, рисковете, на които може да бъде подложен и начините, по които максимално биха се избегнали опасностите, и оптимално биха се използвали благоприятните явления.

Голямо терминологично разнообразие съществува по отношение на социолектите, както при хиперонимните, така и при хипонимните понятия. Проблемът идва от различното съдържание и обхват, които се влагат в понятията, от установените исторически традиции, от прилаганите изследователски подходи. Своето влияние оказва и променената езикова ситуация спрямо изследванията от минали периоди, чиито заключения не могат да се прилагат без да се вземат предвид актуалните тенденции, интензивните промени в обществото, предполагащи и промяна в състоянието на езика. На съвременния етап от проучванията на некнижовните езикови явления може да се приеме, че въпреки терминологичното разнообразие, за някои явления постепенно се налагат относително ясни и еднозначни термини. Така е например при термина *социолекти*, като хиперонимен термин по отношение на професионалната реч, сленга и аргото. В ролята на базови некнижовни езикови формации влизат *сленгът*, *професионалната реч* и *аргото*. Тяхното значение и място в структурата на националния език е специфично и всеки от посочените социолекти има своите отличителни характеристики, но и своите общи черти с останалите, които в голяма степен затрудняват тяхната идентификация и обособяване. Най-дискусионен се оказва въпросът за статута на *професионализмите* и отношенията им със *сленгизмите*. Най-отчетлива граница е прокарана в словашкото езикознание, където в последните години се налага мнението, че *професионалната реч* и *сленгът* се отличават както структурно, така и функционално. Сравнително ясно са дефинирани отликите между двете формации и добре се мотивира тезата, че *професионализмите* се намират най-близо до границата с книжовността и притежават най-голямата възможност, и сила да я прескочат. Този процес протича особено бързо, когато професионализмите назовават нови, уникални, съвременни явления, за които в книжовния език няма аналози, поради това, че са новопоявили се реалии. В българското езикознание се възприема схващането за наличието на *професионални говори/професионална лексика (същинските професионализми)* и *професионални жаргони (професионалната лексика с експресивен компонент)*. Преходният пласт на професионализмите създава най-големи проблеми и от направения преглед на литературата по въпроса става ясно, че във всяка страна той се решава по различен начин. В българското езикознание този преходен пласт се намира в *професионалните жаргони*, в словашкото езикознание – се поставя в групата на т.нар. *профисленгизми* (поне има такава теза, нейната успешност предстои да се докаже), а чешкото езикознание не решава такъв проблем поради по-широкото разбиране на сленга.

Положителен е фактът, че вече напълно е преодоляна тезата за дезинтегриращата функция на *сленга* спрямо книжовния език. Той се възприема повече или по-малко обективно като реално езиково явление. Голямо е терминологичното разнообразие по отношение на сленга. В чешкото и словашкото езикознание за тази формация се налага терминът *сленг*, в българското езикознание все още си противостоят термините *сленг* и *жаргон*. Те повече или по-малко се възприемат като

синонимни и по-голямата част от изследователите работят с термина *жаргон*. Няма принципилни разлики между българското, словашкото и чешкото езикознание по отношение на основните характеристики и качества на сленга, които го отличават от останалите некнижовни формации и му придават специфичен облик, както и по отношение на типичните и фреквентни словообразователни начини за попълване на сленговия речников фонд.

Сленгът не е ново явление нито в българската, нито в чешката, нито в словашката художествена литература. От 60-те години на миналия век започва осезаема употреба на сленгизми в художествените текстове. На първо място влияние оказва преводната (най-вече английската) литература. На второ място се явява юношеската литература и желанието на авторите да създадат живи, автентични образи на младите хора, които да припознаят себе си, своите проблеми и своя живот в съответните творби. Това е и реакция срещу литературата на 50-те години, която говори за младите хора от гледната точка само и единствено на възрастните. Не на последно място причината за нахлуването на сленга се търси в характеризиращата и стилизиращата му функция (герои, преди всичко млади; среда и т.н.), в идеята за „втория смислов план”, който той предполага, но също така и в „езиковата мода”. Силна предпоставка е смяната на темите, героите, които се явяват по страниците на художествените творби – обикновения човек с грижите, проблемите и начина му на живот, „аз-формата”, в която се води разказът и възможностите, които тази форма дава: да се влее нараторът в мисловния поток на героите, да се използват широко възможностите на полупряката реч и т.н. Отношението към сленга през този период е относително положително, когато е употребяван адекватно и с мяра, като се изхожда от гледището, че в художествената литература всяко езиково изразно средство е позволено, стига да не се прекалява с него и да може майсторски да се използва в синхрон с останалите. След обществените промени в края на 20-ти век сленгът бележи втори „връх” по страниците на художествената литература.

По отношение на ексцерпираната от двата романа сленгова лексика може да се констатира, че става въпрос за нееднороден набор от сленгизми - както същински *сленгизми*, така и многобройна група, оценявана в съвременните лексикографски издания като *субстандартизми*, дори разговорни експресивни думи, специфични „професионализми”, макар и рядко елементи от войнишкия сленг. Това е в сила най-вече за словашките сленгизми, при които доста отчетливо може да се проследи преодоляването на сленговия стадий и преминаването към други езикови формации (субстандарта и стандарта). На анализ бяха подложени общо 206 сленгови лексеми и словосъчетания (стилеми), които бяха обособени в 34 тематични групи и подгрупи, разглеждани също по отношение на четири стилообразуващи фактора – адресат, среда, предмет и цел на изказването. Във връзка с вида на макро- и микропарадигмите, към които принадлежат разглежданите стилеми, става въпрос за емоционално-експресивни и стилистично оцветени стилеми, като тази тяхна принадлежност изпъква

на фона на неутралните стилеми, които са фундамента на двата романа. От анализа става ясно, че използваната сленгова лексика се употребява доминантно от героите от мъжки пол, които са и преобладаващите действащи лица в романите. В зависимост от адресатите и социалните роли, в които влизат, героите редуцират, респ. избягват употребата на сленгизми и вулгарни сленгизми или пък, обратното, изказът им се характеризира предимно с този вид стилеми. И в двата романа има представителни образи, които подчертано целенасочено и преднамерено употребяват различна по експресивност сленгова лексика, което е и резултат от степента на тяхното образование, интелигентност, място в социалната йерархия. Сленговата лексика служи за изразяване на емоционално отношение както в отрицателен, така и в положителен аспект – с нея се изразяват гняв, яд, раздражение, презрение и пренебрежение, ненавист, примирение, отчаяние, но също и възхищение, одобрение, въодушевление. Интересна констатация е, че и в двата случая се употребяват също вулгарни сленгизми. Отбелязани са употреби, при които вулгарните сленгизми изпълняват ролята на елатив. Те се използват обикновено от необразованите, на ниско интелектуално равнище герои. Голяма част от сленговата лексика е с „професионална” оцветеност – служи за назоваването на определени понятия, свързани с различни аспекти на бизнеса, действия, професионални взаимоотношения и т.н. Резултатът е ясна, точна, лаконична, експресивно-емоционална номинация. Не случайно най-голямо разнообразие бележат тематичните групи именно в тази област. Освен чисто професионалните номинации сленгът на героите от ъндърграунда съдържа и лексеми, обозначаващи обичайни реалии от бита. Сленгизмите се срещат най-често в пряката и полупряката реч на персонажите, но също така в доста по-слаба степен и в изявите на наратора. Може да се изтъкне по-висока степен на експресивизация в речта на словашкия наратор, което се обуславя и от силно „диктаторската” му роля в текста, често той се включва в мисловния процес на героите си, отнема им думата, довършва репликите им, употребява освен сленговата и експресивна лексика, пълновластно „дърпа конците” на действието. Сленгизмите в речта на българския наратор са от групата с по-слаба степен на експресивност, употребяват се, когато той излиза на преден план с емоционално отношение към ситуацията или героите. По-често обаче присъствието на наратора е класическо, дистанцирано, пестеливо, той дава думата на героите си. Женските персонажи, доколкото изобщо говорят в текста, по принцип не употребяват сленгизми, освен в много редки случаи такива, свързани с професионалните им изяви (Силвия от „Реките на Вавилон”) и съвсем по изключение вулгарни сленгизми (Оливия от „Нерон Вълкът” – при това не в пряка реч). Причина за това е ролята на жените като съпруги и майки в патриархалното семейство, на които се дължи уважение и почит. Жените, чиято професия е да се продават, или не говорят, а отношението към тях се изразява изключително в сферата на вулгарната лексика, или, когато имат някаква речева изява, тя е вербализирана с неутрално-разговорни изразни средства. За някои

понятия се употребяват в целия текст на художествената творба безалтернативно сленгизми (*ченге; flek, vercajg* и т.н.). Вулгарни сленгизми употребяват най-вече и най-често типажите с ниско ниво на интелигентност, респ. ниска степен на образование (бившите борци и настоящи мутри, Бесния; Рач, Фреди Шпаршвайн). Употребата на сленг се обуславя от комплекс от фактори – средата, комуникантите, намерението и целта на комуникативния акт, социалната роля и т.н. Сленгът не служи просто за характеристика на героите, а е неизменна част от общуването им, езиково изразно средство, специфичен език, обединяващ и отличаващ ги от останалата част на обществото, която ги свързва професионално, както в рамките на отделната структура, така и със сродните, макар и противникови структури.

В заключение могат да бъдат направени следните прогнози по отношение на сленга. Със сигурност сленгът няма да се окаже формация от преходен или временен тип. Тя ще продължи да съществува и да се развива, обогатява и обновява. Тези процеси няма да загубят своята интензивност, дори напротив – богатството от комуникационни канали ще продължи да бъде в услуга на узуса, който на свой ред ще оказва все по-интензивен натиск върху нормата. Ще се съгласим с цитираната вече прогноза на Г. Армянов, че можем да очакваме в недалечно бъдеще и промени в тази норма. Професионалната реч ще продължи да бъде динамизиращ фактор в националния език и източник на лексика, която ще се стреми да проникне в книжовния език. Самият книжовен език ще трябва да отстоява позициите си, тъй като устните комуникати със силно присъствие на некнижовни езикови елементи ще оказват постоянно въздействие, което вече намира отражение и в писмените изяви. Можем да очакваме, че сленгът ще продължи да присъства в художествената литература, която вероятно ще продължи да експериментира с жанровете и формите, а това е благоприятна предпоставка и разнообразни некнижовни форми да намират своето място в нея. В полето на сленгологията и социалната диалектология има още много неизследвани сектори, чието проучване ще добави интересни шрихи и ще запълни много празни места, ще разреши много спорове. Интересни резултати ще се получат от съпоставителното разглеждане на други съвременни български и словашки творби, съдържащи сленг, както и на творби, превеждани от единия език на другия.

Справка относно приносните моменти в дисертационния труд:

1. Приложен е социолингвистичен и интердисциплинарен подход както в теоретичната част, така и при работата с емпиричния материал.
2. Осъществен е обхвaten преглед, анализ и съпоставка по проблематиката на социолектите, базиран на изследванията на българското, словашкото и чешкото езикознание.
3. Социолектите са разгледани в контекста на стратификационните модели на националния език, тъй като представляват неотделима част от този език. Показани са сложните взаимоотношения между книжовните и некнижовните формации в рамките на националния език.
4. Идентифицирани са отделните социолекти (жаргон, сленг, арго, професионална реч), посочени са техните специфики, обособени и дефинирани са понятията, анализирани са функционалните и структурните разлики между отделните социолекти, най-вече между сленга и професионалната реч.
5. Анализирана обхвatenо е проблематиката на сленга – като некнижовна езикова формация в рамките на националния език, спрямо останалите некнижовни формации, като градивно изразно средство в художествената литература в диахронен и синхронен план.
6. В съпоставителен план е анализирана употребата на сленгови изразни средства в две съвременни художествени творби, с което за първи път се прави такова съпоставително сленгово изследване между произведения на словашката и българската художествена литература.
7. Осъщественият езиков и стилистичен анализ, разпределението на ексцерпирания сленгов материал в тематични групи, разглеждането му спрямо стилообразуващите фактори, в рамките на макро- и микропарадигмите на стилемите и с оглед социалните роли на участниците, дава богато поле за практическо използване на тази част от труда и на ексцерпирания материал в часовете по стилистика, но и по прагматика на съответния славянски език.
8. На следващ етап ексцерпираният материал дава възможност за лексикографска обработка, изготвяне на речник на стилемите, което също ще има своите практически приносни моменти.

БИБЛИОГРАФИЯ, ЦИТИРАНА В АВТОРЕФЕРАТА

- Адамова 2012:** Adamová, L. Slang v preklade. – In: *Slavica Iuvenum XIII medzinárodný setkání mladých slavistů*, Ostrava 27.-28.03.2012. Ostrava: OU, 2012. s. 7-16.
- Ангелов 2008:** Ангелов, А. Г. Софийският „тарикатски жаргон“, наричан още „софийски ученически говор“. В: *Проблеми на социолингвистиката*. Т. 9. Агресията на уличния език. Велико Търново: ИК „Знак’94“, 2008. с. 157-161.
- Армянов 1989:** Армянов, Г. Жаргонът, без който (не) можем. София: Наука и изкуство, 1989.
- Армянов 2011:** Армянов, Г. Социалният опит в изграждането и развитието на социолектите. – В: *Езикът и социалният опит. Проблеми на социолингвистиката (X). Материали от Десетата международна конференция по социолингвистика, посветена на 70-годишнината на академик Михаил Виденов, София, 10 – 11 април 2010 г.* София: Международно социолингвистично дружество, 2011. с. 128-132.
- Армянов 2016:** Армянов, Г. Книжовният език и субстандартните форми (поглед отдалече 25 години по-късно). – В: *Езикова ситуация – състояние и тенденции. Проблеми на социолингвистиката (12). Материали от Дванадесетата международна конференция по социолингвистика, посветена на 75-годишнината на академик Михаил Виденов, София, 5 – 6 юни 2015 г.* София: Международно социолингвистично дружество, 2016. с. 80-85.
- Босак 1987:** Bosák, J. Slang ako dynamický faktor. – In: *Sborník přednášek z III. Konference o slangu a argotu v Plzni. 24-27. ledna 1984*. Red. L. Klimeš. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1987. s. 20-26.
- Босак 1995:** Bosák, J. Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. – In: *Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vyd. SAV, 1996. s. 25-33.
- Босак 1996а:** Bosák, J. Dialekty a sociolekty. – In: *Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Zost. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1996. s. 25-30.
- Босак 1996б:** Bosák, J. Nárečia sa menia, postoje ostávajú? – In: *Sociolinguistica Slovaca 2. Sociolingvistika a areálová lingvistika*. Zost. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava: Veda, vyd. SAV, 1995. s. 17-43.
- Босак 1997:** Bosák, J. Prestratifikovaná slovenčina alebo hľadanie hraníc spisovnosti. – In: *Sociolinguistica Slovaca 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997. s. 45-52.
- Бохуницка-Оргонова 2011:** Bohunická, A.- O. Orgoňová. K interpretácii mládežníckeho diskurzu. Od kultovosti ku coolovosti slovenčiny vo filmoch o mladých. – In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach (III). Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 8.-9.9.2010 na katedre Slovenskej jazykovedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*. Ed. O. Orgoňová. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. s. 97-105.
- Бояджиев 2005:** Бояджиев, Т. За социалните и функционалните подсистеми на българския език. – В: *Стандарт и субстандарт – диахронни и синхронни аспекти*. Шумен: УИ „Константин Преславски“, 2005. с. 51-57.
- Бояджиев 2012:** Бояджиев, Т. Българските инвективи. – В: *Книжовен език и диалекти. Избрани трудове*. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2012, с. 154-160.

- Бъчваров 2011:** Бъчваров, Я. и кол. *Кратък чешко-български речник на не книжовната лексика*. Бохемия клуб. София: изд. „ЕТО”, 2011. с. V-XXXI.
- Вагаска 2014:** Vagaska, D. Dynamizačné tendencie v slangovej slovnej zásobe. – In: *Registre jazyka a jazykovedy (I). Na počesť Daniely Slančovej*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. s. 213-220.
- Вачкова 2005:** Вачкова, К. Тенденции в българския субстандарт и в лингвистичното му описание. – В: *Стандарт и субстандарт – диахронни и синхронни аспекти*. Шумен: УИ „Константин Преславски”, 2005. с. 84-92.
- Виденов 1993:** Виденов М. Корелацията „социална роля” ~ „идиолект” – същностна социолингвистическа проблема. – В: *Съпоставително езикознание*, XVIII, бр. 3-4, 1993. с. 78-84.
- Виденов 1999:** Виденов, М. Стилистичната революция във вестникарския език. – В: *Езикът на медиите*. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, 1999. с. 5-11.
- Виденов 2000:** Виденов М. *Увод в социолингвистиката*. София: Делфи, 2000.
- Виденов 2003:** Виденов М. *Българската езикова политика (в светлината на теорията на книжовните езици)*. София: Международно социолингвистично дружество, 2003.
- Виденов 2016:** Виденов, М. Специфика на българската езикова ситуация днес. – В: *Езикова ситуация – състояние и тенденции. Проблеми на социолингвистиката. 12. Материали от Дванадесетата международна конференция по социолингвистика, посветена на 75-годишнината на академик Михаил Виденов, София, 5 – 6 юни 2015 г.* София: Международно социолингвистично дружество, 2016. с. 23-28.
- Виликовски 1984:** Vilikovský, J. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.
- Двонч 1957:** Dvonč, L. K otázke sociálnych „nářečí“. – In: *Slovo a slovenost*, roč. 18, č. 3, 1957. s. 180-183.
- Димов, Лакова 1982:** Димов, И., Лакова, М. Същност на жаргона и мястото му в художествената литература. – В: *Българското словно богатство*. София: „Народна просвета”, 1982, с. 71-74.
- Език 1965:** *Jazyk a štýl modernej prózy*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1965.
- Език 1966:** *Jazyk a umelecké dielo*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1966.
- Йеленова 1982:** Jelenová, J. K českému překladu slovenských slangových lexikálních jednotek. – In: *Sborník přednášek z II. Konference o slangu a argotu v Plzni. 23-26. září 1980*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1982. s. 161-167.
- КРСЕ 1987:** *Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1987.
- Калугина 2013:** Калугина, Е.Н. Понятийно-теоретический аспект языкового субстандарта. – В: *Научный диалог* 17, Выпуск № 5: Филология, 2013. с. 261-269.
- Карастойчева 1981:** Карастойчева, Цв. Към въпроса за терминологичното регламентиране в социалната диалектология. – В: *Български език*, XXXI, бр. 3, 1981. с. 191-198.
- Карастойчева 1987:** Karastojčeva, C. Bulharské sociolekty – současný stav a perspektívy. – In: *Sborník přednášek z III. Konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1987. s. 38-53.
- Карастойчева 1988:** Карастойчева, Цв. *Българският младежки говор. Източници, словообразуване*. София: „Наука и изкуство”, 1988.
- Климеш 1989:** Klimeš, L. Časová a lexikální nasycenost slangu. – In: *Naše řeč*, 72, č. 2, 1989. s. 57–63.

- Клинцова 1990:** Klincková, J. Profesionalizmy ako špecifická vstava lexikálnych prostriedkov. – In: *Slovenská reč*, 55, č. 6, 1990. s. 327-334.
- Кот 1965б:** Kot, J. O slangu v literárnom diele. – In: *Jazyk a štýl modernej prózy*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1965. s. 120.
- Кочиш 1982а:** Kočiš, F. Je slang osobitným jazykom? – In: *Nedel'ná pravda*, 14.5.1982.7. (цит. по Одалош 1999)
- Кочиш 1982б:** Kočiš, F. Slang v reči dospelých. – In: *Nedel'ná pravda*, 21.5.1982.7. (цит. по Одалош 1999)
- Кочиш 1984:** Kočiš, F. Štruktúrna stratifikácia jazyka ako základ teórie spisovného jazyka. – In: *Slovenská reč*, 49, č. 1, 1984. s. 37-48.
- Криштоф 1963:** Krištof, Š. Študentský slang v Nitre. – In: *Zborník Pedagogického inštitútu v Nitre. Spoločenské vedy*. Red. J. Kopál. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1963. s. 89–109.
- Криштоф 1974:** Krištof Š. Mládežnícky slang. – In: *Studia Academica Slovaca. 3. Prednášky X. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: 1974. s. 85–110.
- Крумова-Цветкова, Благоева, Колковска и др. 2013:** Крумова-Цветкова, Л., Благоева, Д, Колковска, С, Пернишка, Е, Божилова, М. *Българска лексикология*. София: АИ "Проф. Марин Дринов", 2013.
- Кршистик 1973:** Křístek, Václav: Poznámky k problematice argotu a slangů. – In: *Slovo a slovesnost*, 34, 1973. s. 98–103.
- Крчмова 1987:** Krčmová, Marie, Argot jako prostředek umělecké stylizace. – In: *Sborník přednášek z III. Konference o slangu a argotu v Plzni. 24-27. ledna 1984*. Red. L. Klimeš. Plzeň: Pedagogická fakulta 1987. s. 107-117.
- Култура 1967:** *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1967.
- Кьостер-Тома 1993:** Кьостер-Тома, З. Стандарт, субстандарт, нонстандарт. – В: *Русистика*, Берлин, № 2, 1993. с. 15-31.
- Лакова 1980:** Лакова, М. Към въпроса за българския младежки сленг. – В: *Проблеми на езиковата култура*. София: 1980. с. 206-215.
- Мареш, 1995:** Mareš, P. Spisovná a nespisovná čeština v umělecké literatuře. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 2*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. s. 233-240.
- Мико 1976:** Miko, F. Aspekt mladých a slang v perspektíve prekladu. In: *Štýlové konfrontácie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1976. s. 269-288.
- Мистрик 1961:** Mistrík, J. *Praktická slovenská štylistika*. Bratislava: SPN, 1961.
- Мистрик 1965:** Mistrík, J. Výboje v štýle najnovšej prózy. – In: *Jazyk a štýl modernej prózy*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1965. s. 33-47.
- Мистрик 1972:** Mistrík, J. Štylistická diferenciacia v slovenčine. – In: *Studia Academica Slovaca. 1. Prednášky VIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: 1972. s. 93–102.
- Мистрик 1974:** Mistrík, J. *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974.
- Михал 1938:** Mihál, J.: Spisovný jazyk a nárečie. – In: *Slovenská reč*, 7, č. 8-10, 1938/1939. s. 213–218.
- Неквацил 1987:** Nekvapil, J. Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů. – In: *Sborník přednášek z III. Konference o slangu a argotu v Plzni. 24-27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta 1987. s. 27-37.

- Нешчименко 1999:** Нешчименко, Г. П. *Этнический язык. Опыт функциональной дифференциации на материале сопоставительного изучения славянских языков*. Specimina philologiae slavicae. Band 121. München: Verlag Oto Sagner, 1999.
- Нешчименко 2005:** Нешчименко, Г. П. Переименовать или не переименовать (О некоторых терминологических проблемах в славистике). – В: *Стандарт и субстандарт – диахронни и синхронни аспекти*. Шумен: УИ „Константин Преславски”, 2005. с.5-17.
- Одалош 1999:** Odaloš, P. *Čo je sociolekt a čo je slang*. In: mnytud.arts.klte.hu/szleng/szl_kut/03miaszsl/odalos_s.rtf), 1999. с. 41-50.
- Ондруш-Сабол 1987:** Ondruš, Š., Sabol, J. *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987.
- Оргоňова 2012:** Orgoňová, O. Profesionalizmy teoretický aj prakticky. – In: *Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – stylistika (pragmatika). Na počesť Alexandry Jarošovej*. Ed. K. Buzássyová a i.. Bratislava: Veda, vyd. SAV, 2012. s. 140-148.
- Патраш 1997:** Patráš, V. Obscénnosť a jej sociolingvistické parametre (Na fragmentoch slovenskej prózy 90. rokov). – In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Prednášky XXXIII. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Ved. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul, 1997, s. 127-136.
- Писарчикова 1994:** Pisárčiková, M. Jazyk súčasnej prózy a jazyková kultúra. – In: *Kultúra slova*, č. 6, 1994. s. 321–327.
- Попов 2005:** Попов, Д. Аспекти на българското произношение в сферите на стандарта, субстандарта и нонстандарта. – В: *Стандарт и субстандарт – диахронни и синхронни аспекти*. Шумен: УИ „Константин Преславски”, 2005. с. 191-204.
- Попова 1977:** Попова, В. Жаргонът и някои негови функции в езика на художествената литература. – В: *Септември*, № 7, 1977. с. 223-235.
- Попова-Ницолова 1997:** Попова, В. – Р. Ницолова. Въпроси на българската езикова ситуация и нормата на книжовния език. – В: *Българска реч*, 3, бр. 1-2, 1997. с. 16-22.
- РССЕ 2006:** *Slovník súčasného slovenského jazyka (A-G)*. Bratislava: Veda, 2006.
- РССЕ 2011:** *Slovník súčasného slovenského jazyka (H-L)*. Bratislava: Veda, 2011.
- РССЕ 2016:** *Slovník súčasného slovenského jazyka (M-N)*. Bratislava: Veda, 2016.
- Ружичка 1965:** Ružička, J. Úvodné slovo. O potrebe jazykového rozboru umeleckého textu. – In: *Jazyk a štýl modernej prózy*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1965. s. 9-17.
- Седлачкова 2014:** Popovičová-Sedláčková, Z. Interpretačná perspektíva sociolektov v rámci stratifikácie národného jazyka. – In: *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*. Ed. O. Orgoňová, K. Muziková, Z. Popovičová-Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014., s. 161-170.
- Сланчова, Соколова 1994:** Slančová, D. Sokolová, M. Variety hovorenej podoby slovenčiny. – In: *Studia Academica Slovaca.. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: 1994. s. 225–240.
- Стойков 1945:** Стойков, Ст. Софийският ученически говор. Принос към българската социална диалектология. – В: *Годишник на СУ, Ист.-филол. факултет*, 42, 1945-1946.

- Стойков 1947:** Стойков, Ст. Българските социални говори. – В: *Език и литература*, № 5, 1947. с. 1-14
- Стойков 1993:** Стойков, Ст. *Българска диалектология*. София: 1993.
- Тибенска 2005:** Tibenská, E. Štandard a subštandard na rôznych úrovniach jazykového systému. – В: *Стандарт и субстандарт – диахронни и синхронни аспекти*. Шумен: УИ „Константин Преславски“, 2005. с. 103-109.
- Урбанчок 1965:** Urbančok, M. O slangu. – In: *Jazyk a štýl modernej prózy*. Bratislava: vyd. Slovenskej akadémie vied, 1965. s. 110-115.
- Ухлар 1954:** Uhlár, V.: O žargonizmoch v slovenčine. – In: *Slovenská reč*, 19, č. 1-2, 1954. s. 20-27.
- Финдра 1979:** Findra, J. Profesionalizmy ako vrstva slovnej zásoby. – In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 30. 1979*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. s. 69-76.
- Финдра 1981:** Findra, J. K stylistickej klasifikácii slovnej zásoby. – In: *Studia Academica Slovaca. 10. Prednášky XXXII. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. Š. Ondruš. Bratislava: Alfa 1981. s. 99-113
- Финдра 1984:** Findra, J. Dynamika stylistických významov slova. – In: *Obsah a forma v slovnej zásobe. Materiály z vedeckej konferencie o výskume a opise slovnej zásoby slovenčiny. Smolenice, 1.-4. marca 1983*. Red. J. Kačala. Bratislava: JÚEŠ SAV 1984. s. 150-156.
- Финдра 2004:** Findra, J. *Štylistika slovenčiny*. Martin: vydavateľstvo Osveta, 2004.
- Харалампиев 2008:** Харалампиев, И. Уличният език в средновековните български писмени паметници. – В: *Агресията на уличния език. Проблеми на социолингвистиката. IX. Международно социолингвистическо дружество*. София: 2008 г. с.16-20.
- Хлоупек 1990:** Chloupek, J. a kol. *Stylistika češtiny*. Praha: SPN, 1990.
- Хорецки 1979а:** Horecký, J. Východiská k teórii spisovného jazyka. – In: *Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov*. Red. J. Kačala. Bratislava: Veda, 1979. s. 13-22.
- Хорецки 1979б:** Horecký, J. Vymedzenie štandardnej formy slovenčiny. – In: *Slovenská reč*, roč. 44, č. 4, 1979. s. 221-227.
- Хорецки 1981:** Horecký, J. K teórii spisovného jazyka. – In: *Jazykovedný časopis*, 32, č. 2, 1981. s. 117-122.
- Хорецки 1982:** Horecký, J. *Spoločnosť a jazyk*. Bratislava: Veda, vyd. SAV, 1982.
- Хохел 1981:** Hochel, B. Slang v národnom jazyku. – In: *Studia Academica Slovaca. 10. Prednášky XVII. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. Š. Ondruš. Bratislava: Alfa 1981. s. 135-154.
- Хохел 1983:** Hochel, B. O nespisovnej slovnej zásobe mládeže. – In: *Studia Academica Slovaca. 12. Prednášky XIX. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa, 1983, s. 211–228.
- Хохел 1987:** Hochel, B. Slang v preklade. – In: *Revue svetovej literatúry*, 23/5, 1987. s. 174-176.
- Хохел 1988:** Hochel, B. Tabuizované slová v slovenčine. – In: *Studia Academica Slovaca. 17. Prednášky XXIV. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1988. s. 179-187.
- Хубачек 1987:** Hubáček, J. K vnitřní diferenciaci slangu. – In: *Sborník přednášek z III. Konference o slangu a argotu v Plzni. 24-27. ledna 1984*. Red. L. Klimeš. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1987. s.12-19.
- Щолц 1955:** Štolc, J. [Diskusný príspevok] – In: *Slovenská reč*, 20, 1955. s. 255-259.

Публикации по темата на дисертационния труд:

1. Езикът – начин на употреба в “мафиотските” романи на Христо Калчев. – В: *Краят на хилядолетието – носталгии, раздели и надежди*. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2000. с. 200-206.
2. *Ruvers of Babylon* на Петер Пищянек или блудството на думите. – В: *Коментар, интерпретация, възможности за четене*. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2001. с. 408-414
3. Сленгологията в началото на новото хилядолетие – докъде и накъде? (с оглед на българското и словашкото езикознание). В: *Славистични изследвания, т.8*. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2008. с.196-204.